

וזהנה שר יין בא

"Και ιδού, ο άρχων της Ελλάδος θέλει έλθει".

(Δανιήλ, 10:20).

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΒΡΑΪΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

ΣΤΟ Smithsonian Ινστιτούτο της Ουάσιγκτον, στην Γκαλερί Arthur M. Sacklet, υπάρχει η Μενορά,* της οποίας η εικόνα δημοσιεύεται παραπάνω. Η Μενορά αυτή είναι κατασκευασμένη από σίδηρο και με την επεξηγηματική επιγραφή: **Ιράν (:), 2η χιλιετηρίδα προ Χριστού.**

ΔΕΥΤΕΡΗ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΑ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ! Στο μυαλό του επισκέπτη του Μουσείου ξανάρχεται η ιστορία του Εβραϊσμού μέσα από τους αιώνες. Ένας από τους πιο αρχαίους λαούς της γης. Ένας από τους λαούς που έχει υποστεί τους μεγαλύτερους

διωγμούς, τις σκληρότερες ταλαιπωρίες, τα πιο απάνθρωπα βασανιστήρια, τη φοβερότερη ηθική και υλική τρομοκρατία και την πιο απηνή συκοφαντία. Ένας λαός που τιμήθηκε από τον ίδιο τον Θεό με τη θαυμαστή διάκριση του "περιούσιου" και που εξοντώθηκε από τους άλλους λαούς, διαφόρων εποχών, όσο κα-

νένας άλλος. Ένας λαός - αρχαίος και ιστορικός, με "θεϊκή αποστολή" - που έχασε για πολλούς αιώνες κι αυτή ακόμη τη γενέτειρά του χωρίς όμως να χάσει τον προορισμό και την φυσιογνωμία του. Ένας λαός που τον έκαναν κομμάτια κι όμως δεν τον εξαφάνισαν. Ένας λαός που επέζησε σε πείσμα των πολλαπλών, ποικιλόμορφων, πολυμήχανων εχθρών του.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΑΝΘΡΩΠΟ, αυτή η επιβίωση του Εβραϊσμού μπορεί να αποτελεί πρόβλημα. Ερώτημα εθνολογικό, θρησκευτικό, κοινωνικό, πολιτικό, ιστορικό, ακόμη και στρατιωτικό. Πρόβλημα, κάθε μορφής και υφής. Για τον μόνον που η επιβίωση του Εβραϊσμού δεν πρέπει να

αποτελεί θέμα προς έρευνα, είναι ο Έλληνας. Ο Έλληνας που γνωρίζει την ιστορία της ελλαδικής γης και των ανθρώπων της, είναι ο κάτοικος του πλανήτη που μπορεί να καταλάβει καλύτερα και βαθύτερα τη διαχρονική συνέχεια του Εβραϊσμού. Γιατί και η ελληνική ιστορία (στην ευρύτερη φιλοσοφική, κοινωνιολογική κι εθνολογική της θεώρηση) στα ίδια περίπου πλαίσια κινήθηκε. Ο Ελληνισμός πολεμήθηκε, χτυπήθηκε, χάθηκε προσωρινά αλλά ποτέ δεν λύγισε. Έμεινε ο ίδιος, αναλλοίωτος και ισχυρός.

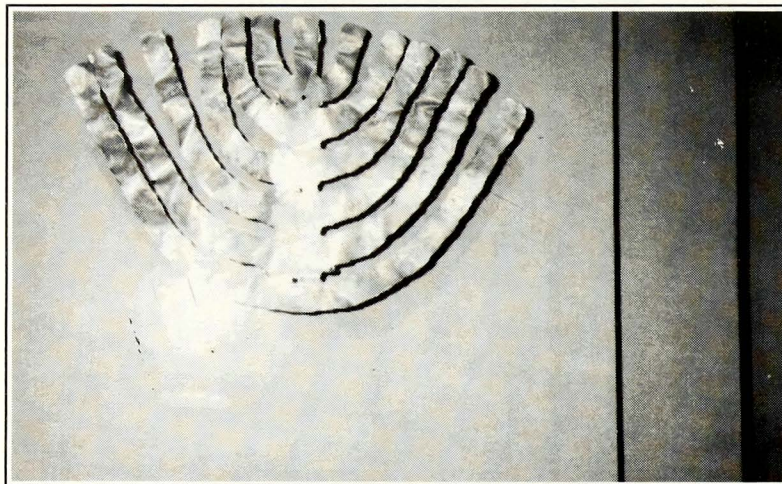
Υπάρχει μόνο μια διαφορά υπέρ του Ελληνισμού: ότι δεν έχασε τη γενέθλια γη. Έστω και με περιόδους μακράς σκλαβιάς, δεν αποχωρίστηκε από τον ομφάλιο λώρο.

Κι' αυτό είναι μεγάλο και σημαντικό στην παγκόσμια ιστορική εξέλιξη!

*

ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ο Ελληνισμός κι ο Εβραϊσμός έχουν πάλι μια κοινή μοίρα

και μια παράλληλη πορεία. Υπάρχουν τώρα πια τα ανεξάρτητα Κράτη του Ισραήλ και της Ελλάδος αλλά Έλληνες κι Εβραίοι είναι ισότιμοι πολίτες και σ' άλλα Κράτη της υφελίου. Κρατώντας τη θρησκεία, τα ήθη, τις παραδόσεις, την ιστορία τους οι Εβραίοι και οι Έλληνες συγχωνεύτηκαν με άλλους λαούς κι έγιναν δημιουργικά μέλη άλλων κοινωνιών. Παντού, όπου κι αν βρίσκονται, προσφέρουν εκτός από την όποια κοινωνική συμμετοχή τους και τα πλούτη του πανάρχαιου πνεύματος και της προαιωνίας ιστορίας τους. *Αυτή είναι η ανεκτίμητη κοινή προσφορά του Ελληνισμού και του Εβραϊσμού στον παγκόσμιο πολιτισμό.*

*Η Μενορά (Επτάφωτη Λυχνία) χρονολογείται από το 1500 π.Χ. και τοποθετήθηκε για πρώτη φορά στον Ιερό Ναό, που έκτισε ο Βασιλεύς Σολομών, το 953 π.Χ. στην Ιερουσαλήμ. Σήμερα αποτελεί το έμβλημα του σύγχρονου Κράτους του Ισραήλ.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ο Μέγας Αλέξανδρος χαιρετά τιμητικά τον Αρχιεραββίνο Jaddua στις πύλες της Ιερουσαλήμ.

(Από το μετάλλιο του Πάπα Παύλου του ΙΙ (1534 - 1549), Βρετανικό Μουσείο Νο Ρ. 513.37).

Ο Μέγας Αλέξανδρος στα Ιεροσόλυμα, σε μεσαιωνική γκραβούρα. Ο δεσμός των Εβραίων με τους Έλληνες βρίσκει την αρχή του στην είσοδο του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ιερουσαλήμ το έτος 332 π.χ. Με τον Πτολεμαίο Β', ο δεσμός αυτός γίνεται πιο στενός.

Έλληνες και Εβραίοι

Οι δύο γείτονες λαοί της Αρχαιότητας, οι Έλληνες και οι Εβραίοι, είχαν πολλές και συνεχείς σχέσεις. Οι ιστορικοί σημειώνουν ότι η κύρια προσέγγιση των δύο λαών άρχισε κυρίως από την εποχή της εισβολής του Μεγάλου Αλεξάνδρου, το 330 π.Χ.

Στη Βίβλο υπάρχουν πολλά ιστορικά στοιχεία για τους δύο αυτούς λαούς, στα οποία μάλιστα γίνεται προσφυγή όταν ανακλύπουν διάφορα εθνολογικά, ιστορικά κ.α. θέματα (όπως π.χ. υπό του πρ. υπουργού κ. Ν. Μάρτη στο μνημειώδες έργο που επιτελεί πρόσφατα για την Μακεδονία).

Στο σημείωμα αυτό περιέχεται μια συλλογή στοιχείων αναφοράς για την Ελλάδα:

ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΒΛΟ

* Στο Βιβλίο της Γενέσεως (Κεφ. Γ' 1 - 5) αναγράφεται: "Αύται δε αι γενέσεις των υιών Νώε, Σημ, Χαμ, Ιάφεθ, και εγεννήθησαν αυτοίς υιοί μετά τον κατακλυσμόν.

Υιοί Ιάφεθ' Γαμέρ και Μαγώγ και Μαδοί και Ιωύαν και Ελισά και Θοβέλ και Μοσόχ και Θείρας. Και υιοί Γαμέρ, Ασχανάξ και Ριφάθ και Θοργαμά. Και υιοί

Ιωύαν, Ελισά και Θάρσεις, Κίτιοι, Ρόδιοι, εκ τούτων αφωρίσθησαν νήσοι των εθνών εν τη γη αυτών, έκαστος κατά γλώσσαν εν ταις φυλαίς αυτών και εν τοις έθνεσιν αυτών".

* Στο Βιβλίο του Προφήτη Ιεζεκιήλ (Κεφ. ΚΖ', 13 - 16) αναφέρεται:

"... Η Ελλάς και η σύμπασα και τα παρατείνοντα, ούτοι ενεπορεύοντό σοι εν ψυχαίς ανθρώπων και σκευή χαλκά έδωκαν την εμπορίαν σου. Εξ οικου Θεργαμά ίππους και ιππείς έδωκαν την αγοράν σου. Υιοί Ροδίων έμποροί σου από νήσων επλήθυναν την εμπορίαν σου οδόντας ελεφαντίνους, και τοις εισαγομένους αντεδίδους τους μισθούς σου..."

Στο Βιβλίο του Προφήτη Δανιήλ (Κεφ. Γ', 19 - 21), αναφέρεται ο Μέγας Αλέξανδρος ως "ο άρχων των Ελλήνων".

"Λαλείτω ο Κύριός μου, ότι ενισχύσας με και είπεν, ει οίδας, ινατί ήλθον προς σε; και νυν επιστρέψω του πολεμήσαι μετά του

άρχοντος Περσών' και εγώ εξεπορεύομην, και ο άρχων των Ελλήνων ήρχετο, αλλ' η αναγγελώ σοι το εντεταγμένον εν γραφή αληθείας, και ουκ εστίν εις αντεχόμενος μετ' εμού περί τούτων, αλλ' η Μιχαήλ ο άρχων υμών".

Ακόμη ο Δανιήλ (Κεφ. Β', 39) αναφέρει:

"Και μετά σε θέλει αναστηθεί άλλη βασιλεία κατωτέρα σου και τρίτη άλλη βασιλεία εκ χαλκού, ήτις θέλει κυριεύσει επί πάσης της γης". (Η πρώτη βασιλεία είναι των Εβραίων - Σολομών, η δεύτερη των Περσών και Μήδων, η τρίτη των Ελλήνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου και η τετάρτη των Ρωμαίων).

Στο ίδιο βιβλίο (Κεφ. Η', 20 - 22) αναφέρεται πάλι ο Μέγας Αλέξανδρος ως "βασιλεύς Ελλήνων". "... ο κριός, ον είδες, ο έχων τα κέρατα βασιλεύς Μήδων και Περσών. Ο τράγος των αιγών βασιλεύς Ελλήνων" και το κέρασ το μέγα, ο ην αναμέσον των οφθαλμών αυτού, αυτός έστιν ο βασιλεύς ο πρώτος. Και του συντριβέντος, ου έστησαν

τέσσαρα κέρατα υποκάτω, τέσσαρες βασιλείς εκ του έθνους αυτού αναστήσονται και ουκ εν τη ισχύι αυτού...".

* *Ο Προφήτης Ησαΐας (Κεφ. ΙΘ', 20) γράφει:*

"Και θέλει είσθαι εν τη γη της Αιγύπτου δια σημείον και μαρτυρίαν εις τον Κύριον των δυνάμεων ιδίωι θέλουσι βοά προς τον Κύριον εξ αιτίας των καταθλιβόντων, και θέλει εξαποστείλει προς αυτούς σωτήρα και μέγαν και θέλει σώσει αυτούς". (Κατά τον καθηγητή Π. Τρεμπέλα ο άνθρωπος αυτός είναι ο Μέγας Αλέξανδρος".

Στο Βιβλίο του Ησαΐα (Κεφ. ΞΣΤ', 19) αναγράφεται:

"και καταλείψω επ' αυτήν σημεία και εξαποστελώ εις αυτήν σεσωσμένους εις τα έθνη, εις Θαρσίς και Φουδ και Λουδ και Μοσούχ και εις Θοβέλ και εις την Ελλάδα και εις τας νήσους τας πόρρω..." (Σημείωση: οι νήσοι οι γνωστοί εκείνη την εποχή ήταν η Κύπρος, η Κρήτη, η Εύβοια και τα νησιά του Αιγαίου).

* Στο Βιβλίο του Ιωήλ (Κεφ. Δ', 5-6) αναφέρεται:

"... ανθ' ων το αργύριόν μου και το χρυσίον μου ελάβετε και τα επίλεκτά μου τα καλά εισηνήγκατε εις τους ναούς υμών και τους υιούς Ιουδα και τους υιούς Ιερουσαλήμ απέδοσθε τοις υιοίς των Ελλήνων..."

(Άρθρο του κ. Γ. Κιτσόπουλου, με τίτλο "Ο Μέγας Αλέξανδρος και οι Εβραίοι" έχει δημοσιευθεί στο τ. 19 (Μάιος 1979) των "Χρονικών").

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ

* Από το βιβλίο του Ευαγγ. Κ. Κοφινιώτου (Δ.Φ., πρ. Καθηγητού): *Παλαιστίνη - Ιστορία και Γεωγραφία της Αγίας Γραφής*, (Εν Αθήναις,

"Ο Παλαμήδης", 1981), σελ. 368, παραλαμβάνουμε τα παρακάτω κεφάλαια με τίτλο, "Δ' ΕΛΛΑΣ".

"Ελλάς, η χώρα αυτή διακρίνεται εις τον πίνακα των λαών και αλλαχού (Γεν. 10,2. Ησ. 66,19. Ιεζ. 27,13. Ιωήλ 3,6). Εν τη Π.Δ. ιδίως κείται η λέξις αυτή αντί της εβραϊκής *Ιανάν*, σημαίνουσας Ιωνίαν (σελ. 14) και περιελάμβανεν ού μόνον την κυρίως Ελλάδα, αλλά και το Δ. μέρος της Μικράς Ασίας και τας παρακειμένας ταύτη νήσους, ουχ ήττον δ' η κυρίως

Ελλάς φαίνεται ιδίως νοουμένη. Μνημονεύεται σπανίως εν τη Π.Δ. (Δαν. 8,21 10,20. 11,2. Ιωήλ 3,6. Ζαχ. 9,13). Βραδύτερον μνημονεύονται εν τε τη Π.Δ. και τη Κ.Δ. οι Έλληνες (Α. Μακ. 8,18. Πράξ. 19,10. 20,21. 21,28. Ρωμ. 2,9. Α' Κυρ. 1,24. 12,13. Γαλ. 3,28. Κοσ. 3,11) υποτίθεται δ' ότι σημαίνει πρώτον μεν μιαν και μόνην πόλιν, έπειτα δε και πάσας τας προς Μ. της Μακεδονίας κειμένας και μάλιστα επί Ρωμαίων, οίτινες υπέταξαν (146 π.Χ.) πάσαν την Ελλάδα και Μακεδονίαν (Πράξ. 18,22. 19,21. Β' Κορ. 11,10) και υποδιήρεσαν αμφοτέρας εις δύο μεγάλα τμήματα την Μακεδονίαν (περιλαμβάνουσαν την Θεσσαλίαν, την Ήπειρον και την Ιλλυρίαν, και την Αχαΐαν περιλαμβανουσαν την Πελοπόννησον και μέρος της Στερεάς Ελλάδος μετά των νήσων κυρίως όμως η Αχαΐα ήτο η Πελοπόννησος έχουσα πρωτεύουσα την Κόρινθον. Αλλ' εν Πράξει (20,2) η λέξις Ελλάδα υπό ευρύτεραν σημασίαν σημαίνει όλην την κυρίως Ελλάδα και την Πελοπόννησον, διακρίνεται δε υπό την διαίρεσιν Πελοπόννησος, Ελλάδα* η βόρειος Ελλάς.

Οι Έλληνες και οι Εβραίοι από της εισβολής του Μεγάλου Αλεξάνδρου (330 π.Χ.) ήρξαντο μάλλον να προσεγγίζωσι προς αλλήλους. Οι Εβραίοι ανώνμαζον Έλληνας πάντας τους λαούς τους μη αποδεχομένους το ιουδαϊκόν θρησκειν και ούτω κατέστησαν εν τη Κ.Δ. = εθνισμός· ούτω Ιουδαίοι τε και Έλληνες και τα όμοια (Πράξ. 14,1. 18,4. 19,10.17. Πράξ. 20,21. Ρωμ. 1,16. 2,9. 10,3.9. Α' Κυρ. 1,24. 15,32. 12,13. Γαλ. 3,28. Κολ. 3,11). Ελληνιστής δε τουναντίον σημαίνει Ιουδαίον και προσήλυτον λαλούντα την εβραϊκήν ή βραμαϊκήν γλώσσαν, ένθα αντιτίθεται τοις Εβραίοις (Πράξ. 6,1. 9,29). Ο χριστιανισμός εισήχθη εν Ελλάδι υπό του Αποστόλου Παύλου, όστις λίαν επιτυχώς ειργάσατο επί του πνεύματος των Ελλήνων..."

* Ο Ιώσηπος (*Ιουδαϊκή Αρχαιολογία* ΙΑ 329) αναφέρει ότι μετά

* Ωριζέτο προς Β. από της Μακεδονίας και Ιλλυρίας διαχωριζόμενη από τούτου δι' υψηλ' ν ορέων, προς Α. από των Αιγαίων πελάγους και προς Μ. προς της Μεσογείου Θαλάσσης και προς Δ. από των Ιονίων πελάγους.

την κατάκτηση της Τύρου και την πολιορκία της Γάζης ο Μέγας Αλέξανδρος πήγε στα Ιεροσόλυμα όπου προ της πόλεως τον προϋπάντησε ο μεγάλος Αρχιερέας των Ιουδαίων Jaddua μαζί με τους ιερείς και το πλήθος του λαού.

Το πλήθος φορούσε λευκές εσθίτες οι ιερείς βυσινίες και ο μεγάλος Αρχιερέας διάχρυση στολή.

Ο Μέγας Αλέξανδρος έσπευσε και υποκλίθηκε στον Αρχιερέα και εκείνος τον ασπάστηκε.

Τότε ο Παρμενίων πλησίασε τον Αλέξανδρο και του είπε ότι όλοι είναι δυσαρεστημένοι που έσπευσε και χαιρέτισε τον Αρχιερέα. Εκείνος όμως απάντησε (δεν χαιρέτησα τον Αρχιερέα αλλά τον Θεό που εκπροσωπεί).

Μετά, κατά την υπόδειξη του Αρχιερέα, ο Αλέξανδρος θυσίασε στον βωμό του Ναού των Ιουδαίων και επέτρεψε στους Ιουδαίους των Ιεροσολύμων και των άλλων επαρχιών να κάνουν χρήση των πατρώων νόμων και της θρησκείας του. "Παράδειγμα θεοσέβειας και κήρυγμα ανεξιθρησκείας", όπως αναφέρει ο κ. Ν. Μάρτης στο φυλλάδιο "Μακεδονία - το βάθρο του πολιτισμού", (Αθήνα, 1989, σελ. 7).

* Όπως επίσης ο ίδιος ο κ. Μάρτης αναφέρει (ο.π.). "Το Ταλμούδ, (το μεταβιβλικόν επί της Βίβλου σύγγραμμα των Ραββίνων και των Ραββινικών Σχολών), αναφέρεται εις τον διάλογον του Μεγάλου Αλεξάνδρου και Αρχιερέως Σόμωννα του Δικαίου εντός του Ναού.

Ο Αλέξανδρος παρεκάλεσε τον Αρχιερέα να τοποθετηθή εικόνα, ή άγαλμα του επί του Ναού. Ο Αρχιερέυς απήντησεν ότι ο Θεός πρόσταξε καμία εικών ή άγαλμα να μη τοποθετηθή εις τον Ναόν. Εν τούτοις είπε εις τον Αλέξανδρον, θα κάμωμεν έργον που θα μείνει αιώνιον. Παν άρρεν τέκνον, το οποίον θα γεννηθή εις τους ιερείς, τους απογόνους της φυλής Λεβή, κατά το έτος τούτο, θα λάβη το ιδικόν σου όνομα (Αλέξανδρος) και εισήχθη γράφει το Ταλμούδ, το όνομα Αλέξανδρος εν τω Ισραήλ εις μνήμην του, από γεννεάς εις γεννεάς.

Πολλά κείμενα Ταλμουδικά αποκαλούν εβραϊστί: Αλέξανδρος, ο Μακεδών βασιλεύς των Ελλήνων".

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ

Ο Ραββίνος
της Βεστφαλίας
Ελβίγγος,
με εγκύκλιο
του, προτρέπει
τους Εβραίους
της Ευρώπης
να βοηθήσουν
την Ελληνική
Επανάσταση.

25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1930: Από τη δοξολογία στη Μητρόπολη. Διακρίνεται μεταξύ των επισήμων ο Ραββίνος Ιωσήφ Ντετσάβεζ.
[Εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα*, 26.3.1930]

Ιστορική ανακοίνωση του κ. ΙΩΣΗΦ Μ. ΣΙΑΚΚΗ

Σε μια ομιλία μου για την Επανάσταση του 1821, πριν πολλά χρόνια στο Κοινοτικό Κέντρο (θαδός Πειραιώς) της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, είχα ανάμεσα στα άλλα, αναφερθεί και στην έκκληση του Ραββίνου της Βεστφαλίας Χέλβιγκ για την ενίσχυση του ιερού αγώνα των Ελλήνων. Επίσης κατά τον εορτασμό που είχε διοργανώσει η Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, στο "Χίλτον", για τα εκατόν πενήντα χρόνια της εθνικής Παλιγγενεσίας, το 1971, ως ομιλητής του εορτασμού αυτού, αναφέρθηκα πάλι στην Εγκύκλιο του Γερμανού Ραββίνου χωρίς όμως να έχω στα χέρια αυτούσιο σε ελληνική μετάφραση το κείμενο. Τώρα, το έχω στα χέρια μου παρμένο από τη "Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος" (Ναύπλιο) του 1826, και αισθάνομαι την ανάγκη να το μεταφέρω στους αναγνώστες των "Χρονικών" με την ευκαιρία του εορτασμού της 25ης Μαρτίου.

Προφανώς, ο αποστολέας της επιστολής από το Τορίνο είναι αλλοδαπός Ευρωπαίος και όχι Έλληνας και είναι μάλιστα Ευρωπαίος φιλελεύθερος, ο οποίος εξάιρε

το γεγονός ότι εκτός της Αυστρίας και της Ισπανίας όπου ισχύουν απολυταρχικές διοικήσεις, όλα τα άλλα έθνη της Ευρώπης "αποδεικνύουν, κατά την γνώμη του τρανώτατα και σαφέστατα τας μεγάλας προόδους, τας οποίας κάμνει το πνεύμα του παρόντος αιώνας εις όλα του κόσμου τα μέρη" και τελειώνει με τα λόγια αυτά:

"... το πνεύμα της αδελφότητος ή το πνεύμα της οικογενείας θέλει διαδεχθεί τάχιιστα μεταξύ των εθνών το πνεύμα της καταδυναστείας και της κατακτησεως".

Προς κατατόπιση των αναγνωστών είναι σκόπιμο να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις:

Το συνολικό δημοσίευμα στις σελίδες 343 και 344 της "Γενικής εφημερίδος της Ελλάδος" περιλαμβάνει τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος δημοσιεύεται η επικεφαλίδα:

"Ο Συνταγματικός από 6 Ιουλίου κοινοποιεί το ακόλουθον απόσπασμα επιστολής ιδιαιτέρας εκ Τουρίνου, 24 Ιουνίου".

Πιθανότατα υπό τη λέξη "Συνταγματικός" υπάρχει ένας συνεργάτης της παραπάνω Εφημερίδας που από το Τορίνο της Ιταλίας

στέλνει μια ιδιαίτερη επιστολή με χρονολογία 24/6/1826, που περιλαμβάνει διάφορα νέα στο σύνολό της. Ένα από τα νέα της αναφέρεται στον ιερό αγώνα των Ελλήνων κατά των Τούρκων και είναι βέβαια το σχετικό με τον Ραββίνο Έλβιγκ.

Στο δεύτερο μέρος της ίδιας σελίδας (343) διατυπώνονται ορισμένες σκέψεις του συντάκτη της "Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος" αναφορικά με τους Ισραηλίτες της Γερμανίας καθώς και πολλών άλλων ευνομιμένων τόπων, που

"κατά την θρησκείαν μόνον διαφέρουν των άλλων πολιτών κ.λπ.",

για να καταλήξει στα ακόλουθα:

"Πόσον φιλόφθωποι ήθελαν κατασταθεί και οι Εβραίοι της Τουρκίας, αν ήθελαν μετριάσει και απαλύνει την εκ της θρησκείας σκληρότητα, αν επαιδεύοντο, ως παιδεύονται οι της Γερμανίας Ισραηλίται!".

Τέλος, ο συντάκτης της "Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος" καταλήγει με τα ακόλουθα:

"Τα γενναία των Ισραηλιτών της Γερμανίας υπέρ ημών αισθήματα μανθάνομεν από της επομένης

προσκλησεως...", εννοώντας την έκκληση του Ραββίνου προς τους Ισραηλίτες της Ευρώπης υπέρ των Ελλήνων, αφού πραγματικά αυτή η έκκληση ήταν μιά πρόσκληση και ένα ξεσπάσμα για την οικονομική και ηθική υποστήριξη των υποδούλων Ελλήνων...

Ακολουθεί, τέλος, το τρίτο μέρος του δημοσιεύματος της "Γενικής Εφημερίδας της Ελλάδος" (στη σελίδα 344). Όπως φαίνεται από την κατακλείδα του, είναι γραμμένο στις 21 Μαΐου 1826 και φέρνει υπογραφή: "Ελβίγγος, Πρόεδρος, Ραββίνος". Το έντυπο, όπως βλέπουμε έχει "Ελβίδος". Προφανώς πρόκειται για τυπογραφικό λάθος. Στη θέση του ενός γάμμα υπάρχει το γράμμα "δ". Το αυτό "δ" αντί του "γ" τέθηκε και στη λέξη "παρ'αγγέλει" (στίχος 17ος σελ. 344). Επομένως η γραφή του ονόματος στα Ελληνικά πρέπει να είναι Ελβίγγος ή Ελβίγκος. Η Γερμανική γραφή του ονόματος ως Helwig ανήκει σε κάποιο Λουθηριανό Εβραϊστή (1581 - 1617) (Judaica Jerusalem, τ.8, σελ. 35).

Πρέπει να θυμίσουμε ότι το Werle της Δυτικής Γερμανίας, όπως υπήρχε κατά την εποχή που ο Ελβίγγος έγραφε και υπέγραφε το παραπάνω κείμενο, ανήκε στο Δουκάτο της Βεστφαλίας. Δεν το βλέπουμε στους σημερινούς χάρτες και πιθανότατα θα έχει πάρει κάποια μετονομασία, στα 160 χρόνια και πλέον, που μεσολάβησαν από την εποχή εκείνη μέχρι σήμερα. Όπως βλέπουμε στην καθαρεύουσα του μεταφραστή του κειμένου που μας είναι άγνωστος, το Werle αποδίδεται ως "Ονέρλιον". Υπάρχει ακόμα στο μεταφρασμένο κείμενο η υπογραφή του συντάκτη Ραββίνου, που με τη λέξη "Πρόεδρος" από κάτω, μας δίνει την πρόσθετη πληροφορία ότι ο 'Ελβιδγ ή Ελβίδος ήταν συγχρόνως πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας του Werle του Δουκάτου της Βεστφαλίας και Ραββίνος της. Συνέβαινε αυτό παλαιότερα.

Γενικά για τη Βεστφαλία και το Δουκάτο της κατά τον Μεσαίωνα, ήδη από τις αρχές του 13ου αιώνα Εβραίοι υπήρχαν εκεί σε πλείστες περιοχές της υπό τη δικαιοδοσία των ευγενών της χώρας. Με την

εγκαθίδρυση του Βασιλείου της Βεστφαλίας στο 1807 από τον Ναπολέοντα, μια καθοριστική μεταβολή έγινε στο status των εκεί Εβραίων. Στις 27 Ιανουαρίου 1808, πρώτοι από όλους τους Γερμανούς Εβραίους κέρδισαν τα πολιτικά δικαιώματά τους με το δικαίωμα να μπορούν να εγκαθίστανται σ' όποιο μέρος του Βασιλείου της Βεστφαλίας επιθυμούσαν να επιλέγουν ελεύθερα επάγγελμα (όπως είναι γνωστό, στην εποχή του Μεσαίωνα υπήρχαν απαγορευτικές διατάξεις για την ελεύθερη εγκατάσταση και

την άσκηση επαγγελμάτων από τους Εβραίους) και να ασκούν με πλήρη ελευθερία το εμπόριο.

Το κείμενο είναι μεταφρασμένο σε μια γλώσσα καθαρεύουσα του 19ου αιώνα. Πρέπει επίσης να πω ότι στο τέλος, εκεί που το κείμενο του 'Ελβιγκ αναφέρει το Ε' βιβλίο του Μωϋσή, κεφ. Ι, στίχος 19, δηλαδή το Δευτερονόμιο, έγραφα και το στίχο που αντιστοιχεί, δηλαδή "Αγαπάτε, λοιπόν, τον ξένον, διότι σεις ξένοι εσθήθητε εν τη γη της Αιγύπτου", προς ενημέρωση του αναγνώστη.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 1826

Ο Συνταγματικός από 6 Ιουλίου κοινοποιεί το ακόλουθον απόσπασμα επιστολής ιδιαίτερας εκ Τουρίνου, 24 Ιουνίου.

"Μας είναι τελευταίον συγχωρημένον να δεικνύωμεν και ημείς εν έργω την μεγάλην εκείνην συμπάθειαν, της οποίας συμμετέχομεν από πολλού χρόνου μετά των λοιπών της Ευρώπης εθνών υπέρ του ιερού των Ελλήνων αγώνος.

Αι καταγραφαι αι δημοσίως εν Γερμανία κεκυρωμέναι, καταγραφαι, εις τας οποίας σπειδουσι την σήμερον και αυτοι οι ηγεμόνες και μονάρχαι να συνδράμωσιν, και τας οποίας επικυρούσι δια του ιδίου αυτών ισχυρού παραδείγματος, έπρεπεν αναμειβόλως να κινήσωσι και την ημετέραν διοίκησιν εις το να μετριάση το αυστηρόν της πολιτικής σύστημα, το οποίον απεδέχθη ως προς τον μακρύν και τρομερόν αγώνα τον οποίον έθνος ηρώων δεν παύει από του να αγωνίζεται εναντίον των σκληρών αυτού τυράννων. Εν ενί λόγω η ημετέρα διοικήσις κλείει πλέον τους οφθαλμούς, και από τινός καιρού ανέχεται μάλιστα τα εκούσια δώρα, τα οποία ήρξαντο να συνάγονται και εις τον τόπον τούτον δια να συνεισφέρωσιν εις αύξησιν του όλου των βοηθειών, αι οποiai πολλαπλασιάζονται πανταχόθεν εις τας άλλας επικρατείας της Ευρωπαϊκής ηπείρου. Τα συναγόμενα χρήματα διευθύνονται προσωρινώς εις την φιλελληνική της Γενεύης εταιρείαν.

Η καθολική αυτή κλίσις εκάστης τάξεως και καταστάσεως ανθρώπων, εκάστης διαφοράς πολιτικής γνώμης, φανερουμένη υπό τα διάφορα της διοικήσεως είδη, τα διαιρούντα ακόμη την Ευρώπην, εις συνδρομήν και βοήθειαν έθνους, το οποίον έλαβεν εις χείρας τα όπλα, και μάχεται ανδρείως υπέρ της εαυτού ελευθερίας και αυτονομίας· αι παραχωρήσεις, τας οποίας, κατ' αυτήν την δεινήν περίστασιν, αναγκάζονται να κάμωσιν εις την κοινήν γνώμην και αυταί αι πλέον απόλυτοι διοικήσεις, εκτός της Αυστρίας μόνης και της Ισπανίας· αυτή, λέγομεν, η καθολική κλίσις, και αυταί αι παραχωρήσεις αποδεικνύουσι, κατά την γνώμην μου, εκ νέου τρανώτατα και σαφέστατα τας μεγάλας προόδους, τας οποίας κάμνει το πνεύμα του παρόντος αιώνος εις όλα του κόσμου τα μέρη· και ημπορώ ακόμη να προσθέσω ότι το πνεύμα της αδελφότητος ή το πνεύμα της οικογενείας θέλει διαδεχθή τάχιστα μεταξύ των εθνών το πνεύμα της καταδυναστείας και της κατακτήσεως".

Τα γενναία και φιλόανθρωπα των Γερμανών χριστιανών αισθήματα υπέρ των αδελφών αυτών Ελλήνων διεδόθησαν και εις τους μεταξύ αυτών κατοικούντας Ισραηλίτας. Όστις των Ελλήνων δεν εγνώρισεν άλλους παρά τους κατοικούντας εις την Οθωμανικήν επικράτειαν Εβραίους, θέλει ξενισθή ίσως εις τούτο. Αλλ' οι Ισραηλίται της Γερ-

μανίας, καθώς και πολλών άλλων ευνομιμένων τόπων, κατά την θρησκείαν μόνον διαφέρουσι των άλλων πολιτών. Ζώντας μεταξύ ευνομιμένων εθνών, μεταξύ ανθρώπων ημέρων τα ήθη δια την οποίαν ακολουθούσιν ουράνιον του Ευαγγελίου διδασκαλίαν, και δια την παιδείαν, δεν ημπορούσαν να μη μεταβάλωσι και αυτοί ήθη, και να μη θελήσωσι να συμμορφωθώσι, εν ω μάλιστα προστατεύονται και αυτοί επίσης υπό των πολιτικών νόμων, και απολαύουσι τα αυτά των χριστιανών δίκαια. Πόσον φιλάνηθρωποι ήθελαν κατασταθεί και οι Εβραίοι της Τουρκίας αν ήθελαν ευτυχίσει να ζώσιν εις ευνομίαν και πόσον ήθελαν μετριάσει και απαλύνει την εκ της θρησκείας σκληρότητα, αν επαιδούντο, ως παιδεύονται οι της Γερμανίας Ισραηλίται!

Τα γενναία των Ισραηλιτών της Γερμανίας υπέρ ημών αισθήματα μανθάνομεν από της επομένης προσκλήσεως: και πόσον λυπούμεθα ότι δεν έχομεν το πρωτότυπον αυτής, δια να μεταφράσωμεν πιστώς τα εν αυτή φρονήματα. Η πρόσκλησις αυτή εκοινοποιήθη δια της εφημερίδος του Αμβούργου κατά την 30 του Ιουνίου, και μεταφρασθείσα επέμφη προς ημάς.

Περί συνδρομής υπέρ των Ελλήνων.

"Ουχί πατήρ εις πάντων υμών: ουχί εις έκτισεν υμάς: τι ότι εγκατελείπετε έκαστος τον αδελφόν αυτού, τον βεβηλώσαι την διαθήκην των πατέρων υμών;" Μαλαχ. κεφ. Β' στιχ. 10.

Το ιερώτερον έκαστου ανθρώπου χρέος είναι, να δίδη χείρα βοηθείας εις τον ομοίον του πάσχοντα: να συνεργή εις καλτέρευσιν της καταστάσεως αυτού, καθ' όσον συγχωρούσιν αι περιστάσεις του: να δεικνύη προς αυτόν αγάπην και χάριν, και να τον αξιώνει της τιμής και προσοχής του ως εικόνα Θεού. Δια τούτου μόνον γινόμεθα αληθώς του ελέους του Θεού άξιοι: δια τούτου μόνον δυνάμεθα ν' απολαύσωμεν την ευχαρίστησιν, ότι ηγαπήσαμεν τον Θεόν και τον πλησίον ημών. Τούτο μας παραγγέλλει

πανταχού η αγία Γραφή: διότι υπό τον όμοιον άνθρωπον, τον πλησίον και αδελφόν δεν εννοούνται μόνον οι Ισραηλίται, αλλά συμπεριλαμβάνονται όλοι οι άνθρωποι, όσοι μεθ' ημών ζώσιν, οποιασδήποτε θρησκείας και οποιουδήποτε έθνους και αν ήναι. Τούτο αποδεικνύεται εκ παμπόλλων της Θείας Γραφής ρητών. Η Βίβλος αυτή των Βιβλίων ως και εκείνους ονομάζει ομοίους ημών και πλησίους, όσοι σκληρώς και όμως εμεταχειρίσθησαν τους ημετέρους προγόνους.

Εις τας ευγενείς και φιλανθρωπούς ψυχάς, και εις την προς με, οίον Ισραηλίτην, δειχθείσαν μεγάλην αγάπην επιστηριζόμενος, προσκαλώ τας κοινότητας, και τους προέδρους αυτών εις 'ευεργετικές προσφοράς υπέρ των δυστυχών ομοίων ημών, των χριστιανών λέγω Ελλήνων, οίτινες παντοιοτρόπως είναι άξιοι των ημετέρων οικτιρημάτων. Ποίος Ισραηλίτης δύναται ν' αναγνώσῃ εις τας εφημερίδας τα πράγματα των Τούρκων και Ελλήνων, χωρίς να χύσῃ δάκρυα αισθαντικά και ευεργετικά προς τούτους τους αληθώς δυστυχείς ανθρώπους; Τιοιούτοι διωγμοί εγένοντο και εν εκείναις ταις ημέραις του σκότους κατά των ταλαιπωρών προγόνων ημών. Θρησκευτικόν μόνον μίσος και στρεβλαί φιλανθρωπίας ιδέαν ανήκεον αδιάλυτον διάφραγμα μεταξύ των μη Ισραηλιτών και Ισραηλιτών, και άμετρον ωμότητα. Ο ενθουσιασμός και η δεισδαμονία εκίνησαν την ολέθριον μάστιγα κατά πολλών ανθρώπων. Ας ευχαριστήσωμεν λοιπόν μετά σπουδής,

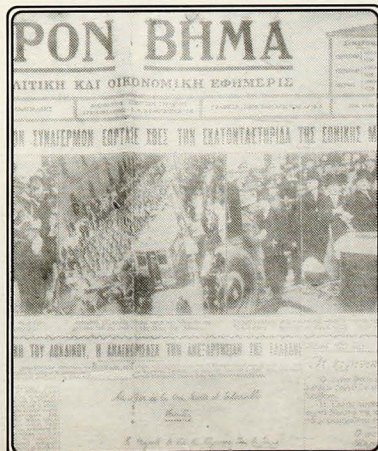
ω Ισραηλίται! τον πατέρα της αγάπης, όστις εφώτισε το πλείστον μέρος της Ευρώπης, όπου εδόθησαν και εις ημάς ανθρώπινα δικαιώματα. Τα αυτά δεν εδόθησαν και εις τους αδελφούς ημών χριστιανούς της Ελλάδος παρά των δεσποτών αυτών. Οι Τούρκοι καίουσι, λεηλατούσιν, ατιμάζουσι και φονεύουσι τους χριστιανούς εκείνους, οίτινες παρεδόθησαν παρά του κοινού ημών πατρός εις την προστασίαν αυτών. Αι τυφλαί αυτών προλήψεις τάττουσι τους δυστυχείς τούτους πολύ κατωτέρω της αξίας πλάσματος Θεού, και κηρύττουσιν αυτούς ως καταδίκους χωρίς τινος εξαίρεσεως. Ως λύκοι λυσσώδεις υπό θρησκευτικής μανίας φλεγόμενοι εφορμώσιν επί των ομοίων αυτών, οίτινες άλλο αμάρτημα δεν έπραξαν ειμή ότι εγεννήθησαν και ανετράφησαν Έλληνες.

Όθεν επικαλούμαι θερμώς δια του παρόντος μεν άπαντας τους Ισραηλίτας εις ιδιαιτέραν ευεργετικήν συνεισφοράν υπέρ των ρηθέντων δυστυχών χριστιανών Εκάστη κοινότης ας καταγράψῃ εις ένα προς τούτο διωρισμένον κατάλογον, έκαστος αναλόγως της ευλογίας, ην ο αιώνιος Θεός τω εχάρισεν. Οι πρόεδροι ας συνάξωσι, τας συνεισφοράς και ας μοι τας πέμψωσι, περί ων θέλει δοθῇ λογαριασμός δια δημοσίων εφημεριδών, πόσα εμβήκαν και που εξοδεύθησαν. Σκεφθήτε, αδελφοί μου, την δεινήν μοίραν των δυστυχών τούτων χριστιανών, οίτινες υποφέρουσι τας αλγεινάς μάστιγας της υπερχαίνεας, της στερήσεως, του χλευασμού, της καταφρονήσεως, της σκληροκαρδίας και της δουλείας, ως και ημείς ποτέ! Σκεφθήτε τον νόμον του Μωϊσέως, βιβλ. Ε' κεφ. ρέ στίχος 19(*) ίνα αγαπήσητε τον ξένον, μισησητε την αμαρτίαν της σκληρότητος, και τιμήσητε την αρετήν της αγάπης. Και εϊθε ο Θεός να χαρίσῃ την αρωγήν και ευλογίαν εις όλους τους προθυμιμένους να συνεισφέρωσι δια τους δυστυχείς τούτους ανθρώπους, και να κατευθύνῃ, τας οδούς αυτών. Αμήν.

Εν Ουερλίω (Werle) κατά το δουκάτον της Βεσφαλίας, 1826 Μαΐου 21.

Ελβίδος πρόεδρος, Ραββίνος.

(*) Δεύτερον. Κεφ. Ι, στιχ. 19

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΪΚΩΝ ΠΑΡΟΙΚΙΩΝ ΕΝ ΤΗ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΙ

Του Ν.Ι. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

3 5 4 7 2 1 7 7 1
7 2 7 1
7 7

Ο Απόστολος Παύλος διαπεράσας εκ Μικράς Ασίας εις την Μακεδονίαν προσωρμίσθη κατ' αρχάς εις Νεάπολιν, την Χριστούπολιν των Βυζαντινών και νυν Καβάλλαν. Εκείθεν επορεύθη εις Φιλίππους, πόλιν μεγάλην Ρωμαϊκήν, έχουσαν το προνόμιον της Ρωμαϊκής ισοπολιτείας (municipium), χορηγηθέν αυτή υπό του Οκταβίου δια την νίκην αυτού. ⁽¹⁾

Εν Φιλίπποις εύρε σπουδαίαν Ιουδαϊκήν παροικίαν, εν η εκήρυξε το Ευαγγέλιον και ίδρυσε την πρώτην εν Ευρώπῃ Εκκλησίαν. Διοδύσας δε μετά του Σίλλα εκ Φιλίππων την Αμφίπολιν και Απολλωνίαν, ένθα φαίνεται ότι δεν εύρεν Ιουδαίους, ήλθεν εις Θεσσαλονίκην, όπου βεβαίως εύρεν ακμάζουσαν σπουδαίαν Ιουδαϊκήν παροικίαν. ⁽²⁾ Εκεί όμως καταδοθέντες οι δύο εταίροι υπό των Ιουδαίων εις τους πολιτάρχας συνελήφθησαν και απελύθησαν τη εγγυήσει του Ιάσονος και των λοιπών αδελφών, οίτινες δια νυκτός τους εξέπεμψαν εις Βερροίαν. ⁽³⁾ Εν Βερροία υπήρχεν Ιουδαίων παροικία, διό και ο Παύλος εκήρυξε το Ευαγγέλιον εν τη συναγωγή αυτών. Δια διαβολής δε πάλιν των εκ Θεσσαλονίκης ελθόντων Ιουδαίων ανεχώρησεν εκ Βερροίας μόνος και ήλθεν εις Αθήνας, όπου εκήρυξε τον άγνωστον Θεόν ⁽⁴⁾.

Εξ Αθηνών, αφού ίδρυσε την εκεί Εκκλησίαν, επορεύθη εις Κό-

ρινθον, όπου υπήρχε πάλιν σπουδαία Ιουδαϊκή παροικία, και ίδρυσε την Εκκλησίαν της Κορίνθου.

Αύται, αι υπό των Πράξεων των Αποστόλων διδόμεναι ημίν πληροφορίαι, δηλοῦσαι τους σταθμούς του Παύλου, βεβαιούσιν ότι ούτος μετέβαινεν εις τας πόλεις εκείνας κατά προτίμησιν όπου υπήρχον αι μεγαλύτεραι Ιουδαϊκά παροικίαι.

Πλην των μεγάλων όμως παροικιών αυτών εν ταις ανωτέρω πόλεσιν, υπήρχον και μικρότεραι εν άλλαις, ένθα ο Παύλος, κατά τας Πράξεις, ουδόλως μετέβη, και τας οποίας η εκκλησιαστική παράδοσις διέσωσεν ημίν. Είναι δε αύται η εν Λαρίση και η εν ταις Φθιώτισι Θήβαις, μεμαρτυρημένοι αμφότεραι και εξ επιγραφών, ίσως δε και η εν Δημητριάδι, αναμφιβόλως δ' αι εν Χαλκίδι και Θήβαις. Επίσης Ιουδαίων παροικίαι υπήρχον εν Υπάτῃ, εν Πλαταιαίς (γνωστή εξ επιγραφής) εν Πάτραις και Κερκύρα.

Υπάτη - Νεαί Πάτραι

Η εκκλησιαστική παράδοσις ομιλεί περί της εν Υπάτῃ Ιουδαϊκής παροικίας, όπου ο Παύλος έστειλε τον Ηρωδίανα, ένα των 70 Αποστόλων και φίλον του, τον οποίον αναφέρει εν τη προς Ρωμαίους επιστολή αυτού λέγων: "Ασπάσασθε Ηρωδίανα τον συγγενή μου". ⁽⁵⁾

Δια να εννοήσωμεν διατί ο

Παύλος προέκρινε την Υπάτην πασών των άλλων θεσσαλικών πόλεων, πρέπει να γνωρίζωμεν, συμφώνως προς τας νεωτέρας επιγραφικάς ανακαλύψεις της Υπάτης και των Δελφών, μετά τας υπό της Γαλλικής αρχ. Σχολής ενεργηθείσας ανασκαφάς εν Δελφοίς, ότι η Υπάτη εθεωρείτο κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους ως η πρωτεύουσα της όλης Θεσσαλίας, εκτεινομένης τότε μέχρι της Οίτης.

Εκ των επιγραφών μανθάνομεν ότι εν Υπάτῃ υπήρχεν η λατρεία της Ρώμης και του Αυγούστου και των εγγόνων αυτού και ότι ο αυτοκράτωρ απένειμεν αυτή το τίτλον Αυγούστα μεθερμηνεούμενον παρ' Έλλησι Σεβαστή ⁽⁶⁾.

Ο Ηρωδίων μεταβάς εις Υπάτην εκήρυξε το Ευαγγέλιον, αλλά διαβληθείς υπό των εκεί εγκατεστημένων Ιουδαίων, εμαρτύρησε θανατωθείς δια ξίφους επί Νέρωνος τω 66ω έτει μ.Χ. ⁽⁷⁾.

Η Ιουδαϊκή παροικία παρέμεινεν εν Υπάτῃ καθ' όλον τον μεσαιώνα και επί τουροκρατίας μέχρι της Ελλην. Επαναστάσεως, οπότε απόλλυνται τα ίχνη αυτής. Εσώθησαν δ' εν Υπάτῃ δύο επιγραφαί Εβραϊκά δι' Εβραϊκών χαρακτήρων, ων η μία δυστυχώς είναι λίαν εφθαρμένη, ενετειτοιχισμένη εν τω υπερθύρῳ έσωθεν της εις το δυτικόν άκρον της Υπάτης κειμένης κρήνης του Βοεβόδα, η δε ετέρα είναι άνωθεν της θύρας του Χρι-

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΪΚΩΝ ΠΑΡΟΙΚΙΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΙ

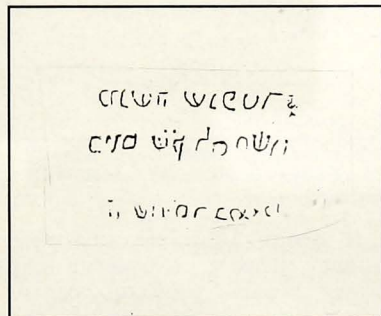
στιανικού νεκροταφείου ευανάγνωστος μεν, αχρονολόγητος δε ⁽⁸⁾. Των επιγραφών τούτων παρατίθενται ενταύθα πανομοιότυπως την πρώτην και της ετέρας ένα στίχον (Εικ. 1. Α και Β).

Σώζεται δε ακόμη εν Υπάτῃ η θολωτή Συναγωγή και η προς δυσμὰς της πολίχνης θέσις Εβραϊκά μνήματα και εβραϊκή συνοικία.

Λάρισα

Εκ των κατά τους ρωμαϊκούς και παλαιοχριστιανικούς χρόνους σπουδαίων δευτερευουσών ιουδαϊκών παροικιών είναι η εν Λαρίση μεμαρτυρημένη πρόωτον μεν υπό επιτυμβίων επιγραφών αναγραφουσών Ιουδαίους Ελληνίζοντας δι' ελληνικών γραμμάτων, δεύτερον δε υπό επιτυμβίου Χριστιανικής επιγραφῆς επί πλακός λευκού μαρμάρου, κειμένης ἄλλοτε ἐπὶ τάφου Χριστιανῶν μαρτύρων, ανευρεθείσης δε υπό του αιμνήστου Γεωρ. Λαμπάκη εν Λαρίση και μετενεχθείσης εἰς το ἐν Αθήναις Χριστιαν. και Βυζαντινόν Μουσείον.

Η επιγραφή αὐτή ἔχει ὡς ἐξῆς:

Εικ. 1 Αι εν Υπάτῃ Εβραϊκαὶ ἐπιγραφαί

[Π]ωάννου, Λουκά, Ανδρέου, Λεωνίδου[ν].

[...] η [...] η μαρτύριον τη προ ιε' Καλ[ανδών] Ιανουαρίων

[μνήμης εἰ...] ἡδου απ' αυτών σωτ[ηρίας]⁽⁹⁾.

Ο Λαμπάκης υπέθεσεν ὅτι η πλαξ αὕτη ἀνάγεται εἰς τὸν Β' π.Χ. αἰῶνα και ὅτι οἱ ἐν αὐτῇ μνημονευόμενοι μάρτυρες θα εμαρτύρησαν ἐπὶ Διοκλητιανού. Επειδὴ δε μαρτυρεῖται δια των ἐπιγραφῶν η εν Λαρίση ιουδαϊκή παροικία

κατὰ τοὺς μ.Χ. Ρωμαϊκοὺς χρόνους, φαίνεται ὅτι ο Χριστιανισμός συνήνητσε και ἐνταύθα σπουδαίον ἐμπόδιον.

Αἱ ιουδαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ Λαρίσης των ρωμαϊκῶν και παλαιοχριστιανικῶν χρόνων εἶναι αἱ ἐξῆς:

1) Στήλη ἐπιτύμβιος λευκοῦ μαρμάρου μετ' ἀνθεμίου (ὕψ. 0,97, πλ. 0,42, παχ. 0,09):

ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΣΕΚΟΥΝ
ΔΟΥ ΤΩ ΛΑΩ ΧΑΙ
ΡΕΙΝ

Σεκούνδος Σεκούνδου
τω λαῷ χαίρειν.

2) Ομοία στήλη:
[Α]ΑΖΑΡΟΣ
[Χ]ΑΙΡΕΙΝ

[Α]άζαρος
[Χ]αίρειν

3) Στήλη ἄνω ἀποκεκρουμένη. Ἴχει 5 στίχους συμπελεγμένους και δυσαναγνώστους, ὧν ὁ 5ος ἔχει ὡδε:

ΣΕΛΕΥΚΟΣ [ΤΩ ΛΑ]Ω ΧΑΙ
ΡΕΙΝ

Σέλευκος [τω λα]ῷ χαίρειν.

4) Αέτωμα τριγωνικόν στήλης ἀποκεκρουμένης κάτω (ὕψ. 0,30, πλ. 0,31, παχ. 0,09):

ΛΕΥΚΙΟΣ ΚΟΪΝΤΟΥ
ΤΩ ΛΑΩ ΧΑΙΡΕΙΝ

Λεύκιος Κοϊντου
τω λαῷ χαίρειν.

5) Στήλη μετ' ἀπλοῦ τριγωνικοῦ αετώματος και ἀκρωτηρίων (ὕψ. 0,70, πλ. 0,48, παχ. 0,09):

ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ
ΛΑΩ ΧΑΙ
ΡΙΝ

Μένανδρος
λαῷ χαί
ρειν.

6) Στήλη μετ' αετώματος φέρου-

σα ἐγκοῖλον τετράγωνον ἐν τῷ μέσῳ (ὕψ. 0,70, πλ. 0,48, παχ. 0,09):

α) ΚΑΛΛΙΜ
ΜΕΝΑΔΡΟΥ

Καλλίμ[αχος]
Μενάνδρου

β) ΘΕΟΦΙΛΑ ΣΕΛΕΥΚΟΥ
ΓΥΝΗ ΤΩ ΛΑΩ ΧΑΙ
ΡΕΙΝ

Θεοφίλα Σελεύκου
γυνὴ τῷ λαῷ χαί
ρειν.

γ) ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ
ΜΕΝΑΔΡΟΥ
ΤΩ ΛΑΩ/ΧΑΙΡΕ

Μένανδρος
Μενάνδρου
τω λαῷ/χαίρε.

7) Στήλη μετὰ προέχοντος γείσου ἀποκεκρουμένη ἄνω κατὰ τὴν δεξιάν γωνίαν μέχρι τοῦ μέσου τοῦ γείσου (ὕψ. 0,75, πλατ. 0,42, παχ. 0,12):

ΜΑΞΙΜΟΣ
ΜΑΞΙΜΟΥ ΛΑΩ
ΧΑΙΡΙΝ
ΕΥΚΡΑΤΑ ΕΥΚ
ΡΑΤΟΣ ΜΑΞΙ
ΜΟΣ ΓΥΝΗ ΑΥΤΟΥ
ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΩ ΛΑ
Ω ΧΑΙΡΙΝ

Μάξιμος
Μαξιμου λαῷ
Χαίρ(ε)ιν.
Ευκράτα Εὐκράτος, Μάξι-
μος, γυνὴ αὐτοῦ
γυναίκα τῷ λαῷ
χαίρ(ε)ιν.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται κεῖνται ἐν τῷ Μουσείῳ Λαρίσης ⁽¹⁰⁾.

Η εν Λαρίση Ιουδαϊκή παροικία διειρηθή καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα, διότι Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα (+1173) και ὁ σύγχρονος αὐτῷ σχεδόν Ἀραβ γεωγράφος Εδρυσὺς ἀνέυρυν ικανῶς σημαντικὴν Ιουδαϊκὴν παροικίαν ἐνταύθα, ὡς και ἐν Τρικκάλους και ἐν Αλμυρῶ ⁽¹¹⁾. Επίσης δε ἐπὶ τουρ-

κοκρατίας ήμαζεν η Ιουδαϊκή παροικία εν Λαρίση, προσανξηθείσα μάλιστα δια της εισροής των εξ Ισπανίας εκδιωχθέντων Ιουδαίων, οίτινες συνανemίχθησαν μετά των εν Λαρίση ομοφυλών των. Ένεκα τούτου μάλιστα πάντες οι εν Λαρίση Ιουδαίοι λαλούνσι προς τη Ελληνική και την Ισπανικήν γλώσσαν.

Αξιόλογον μελέτην περί των Ιουδαίων εν Ανατολή κατά τους γεωγράφους εδημοσίευσαν οι κ.κ. Λευί και Σολομών Ραϊνάχ (Reinach) τω 1889 και 1890 εν τη Γαλλική Επιθεωρήσει των Ιουδαϊκών ερευνών, εν η ευρίσκομέν τινας αξίας λόγου ειδήσεις περί των Εβραίων εν Λαρίση και Αθήναις κατά τας αρχάς του ΙΖ' αιώνος (1600 - 1630), ειλημμένας εκ του Voyage du sieur Paul Lucas του εκδοθέντος εν Παρισίσις τω 1712⁽¹²⁾.

Κατά το 1912 εν Λαρίση αντεγράψαμεν υπέρ τας 70 εκ των παλαιότερων επιτύμβιων Ιουδαϊκών επιγραφών εκ του παλαιού νεκροταφείου και ελάβομεν και έντυπα αυτών επί ειδικού χαρτου. Και τα μεν έντυπα απεστείλαμεν εις τον τότε πρόεδρον της εν Βόλω Ισραηλιτικής Κοινότητος κ. Χαΐμ Πολίτην, ίνα αντιγράψη αυτά ο ραββίνος και μεταφράση, τα δε αντίγραφα επέμψαμεν εις τον αείμνηστον Σπ. Λάμπρον, καθηγητήν του Πανεπιστημίου, ίνα φροντίση περί της μεταφράσεως και δημοσιεύσεως αυτών. Τι έπραξαν σχετικώς αμφοτέροι αγνοούμεν. Εχρονολογούντο δε αι επιγραφαί, ας είδομεν, από των αρχών του ΙΖ' αιώνος και εξής:

Επί λίθου δι' Εβραϊκών εκτύπων γραμμάτων επιγραφή κείται εν υπερθύρω της εν Λαρίση Συναγωγής, ετέρα δε εν τω παραπλευρως κειμένω δημοτικώ Ισραηλιτικώ σχολείω⁽¹³⁾.

Φθιώτιδες Θήβαι (Θεσσαλικαί)

Τηρούντες το σύστημα του ν' ασχοληθώμεν πρώτον με τας αρχαιότερας, από των πρώτων χριστιανικών χρόνων υπαρχούσας, ιουδαϊκάς παροικίας, αναφέρονμεν την υπάρχουσαν εν ταις Φθιώτισι Θήβαις (Θεσσαλικαίς), πόλει παρα-

λίω επί του Παγασητικού κόλπου, όπου ακριβώς νυν κείται η Νέα Αγχιάλος, γνωριζομένην εξ επιτύμβιων Ιουδαϊκών επιγραφών Ελληνικοίς γράμμασιν. Ούτως ευρέθησαν εν τοις ερείπιοις της πολυνανθρώπου, πλουσίας και εμπορικής ταύτης πόλεως δύο επιτύμβιοι επιγραφαί και μία πλινθοειδής εν είδει σφραγίδος ορθογωνίου εκ λευκού μαρμάρου, αποκείμεναι αι μεν δύο πρώται εν τω Μουσείω Αλμυρού, η δε τρίτη εν τω Μουσείω Ν. Αγχιάλου.

Εκ των τριών τούτων επιγραφών, αι δύο επιτύμβιοι γνωρίζονται δια του επ' αυτών συμβόλου της Επταφώτου Λυχνίας. Έχουσι δε ως εξής:

1) Πλαξ εκ σχιστολίθου πρασινοφαίου αποκεκρουμένη κάτωθι και αριστερά (υψ. 0,32, πλ. 0,24, παχ. 0,07)⁽¹⁴⁾.

Εικ. 2 Επιτύμβιος Εβραϊκή επιγραφή εκ των Φθιωτίδων Θηβών

όψις Α' [Μ]νήμα Ε-
[υ]σεβίου Α-
[λ]εξάνδρου=
[υ] και Θεο-
[δώρας] γυ-
[ναικός] αυ-
[τού].

(Επτάφωτος Λυχνία)
[ε]ι - κ[ών]
Ενορώ[ντος]
Θεού [...]
Χ[...].

2) Πλαξ λευκοφαίου μαρμάρου ορθογώνιος αποκεκρουμένη κάτωθι.

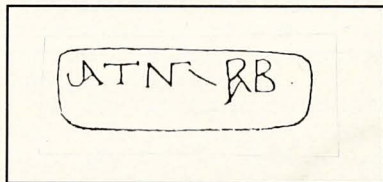
Εικ. 3 Επιτύμβιος Εβραϊκή επιγραφή εκ των Φθιωτίδων Θηβών

Μνημίων Ιού
δα και Αστερί-
ας.

(Επτάφωτος Λυχνία).

και κατά την κάτω αριστεράν γωνίαν, ένθα εφαρμόζεται (υψ. 0,18, πλ. 0,25, παχ. 0,05)⁽¹⁵⁾.

3) Λίθος λευκός ορθογώνιος εν είδει στενής οπτής πλίνθου, φέρων επί της μιας όψεως επιγραφήν συμπεπλεγμένην παλαιοχριστιανικήν δυσξύμβλητον, επί δε της ετέρας τέσσαρα έγκοιλα ορθογώνια (μηκ. 0,25, πλ. 0,10, παχ. 0,065 γραμ. ύψος 0,04 - 0,055)⁽¹⁶⁾.

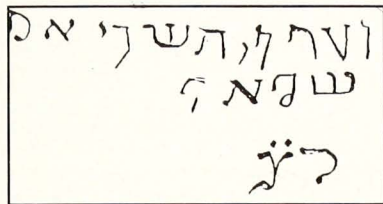
Εικ. 4. Επιγραφή πλινθομόρφου λίθου προσεχομένου εκ Βασιλικής των Θεσσαλικών Θηβών.

Η πρώτη λέξις της επιγραφής ταύτης πιθανώς αναφέρεται εις όνομα κύριον χωρίζεται δε το όνομα δια λοξής γραμμής από της επομένης λέξεως ενγκεχαραγμένης μονογραμματικώς, εν τη οποία ημείς διακρίνομεν τα γράμματα ΡΑΒ, τα οποία συμπληρούμεν ραβ[βίνος] επομένως ο λίθος είναι σφράγισμα ραββίνου των Φθιωτίδων Θηβών⁽¹⁷⁾.

Τρίκκαλα

Εν Τρίκκαλοις της Θεσσαλίας δεν είναι γνωστόν ούτε εκ των συγγραφέων ούτε εξ επιγραφών, εάν υπήρχεν ιουδαϊκή παροικία. Βενιαμίν ο εκ Τουδέλης κατά τον

ΙΒ' αιώνα εύρεν εν Τρικκάλοις Ιουδαίους. Εν Τρικκάλοις υπάρχουσι δύο Συναγωγαί, ευτελή οικοδομήματα εφ' ὧν ουδεμίαν επιγραφὴν εἶδομεν. Εν δε τῷ νεκροταφείῳ τῆς Ιουδαϊκῆς παροικίας δεν εὕρομεν, ὡς εν Λαρίσῃ, επιτυμβίους επιγραφάς παλαιάς μόνον ογκολίθους ἀξέστους εἶδομεν ὡς σήματα τῶν τάφων, ἐξ ενός τῶν ὁποίων ἀντεγράψαμεν τὴν ἐξῆς εγχάρακτον ἀτεχνον επιγραφὴν.

Εἰκ. 5. Επιτύμβιος Ιουδαϊκὴ επιγραφὴ εν Τρικκάλοις τῆς Θεσσαλίας

Ὅπως κατὰ τὸν μεσαίωνα Βενιαμὶν ὁ εκ Τουδέλης εὗρεν Ιουδαίους εἰς τρεῖς μόνον πόλεις εν Θεσσαλίᾳ, τὰς τότε μεγαλειτέρας, εν Αλμυρῷ, δηλ. Λαρίσῃ καὶ Τρικκάλοις, οὕτω καὶ νυν εν Θεσσαλίᾳ εἰς τρεῖς, τὰς μεγαλειτέρας πόλεις, εἶναι εγκατεστημένοι Ιουδαῖοι, εν Βόλῳ, Λαρίσῃ καὶ Τρικκάλοις.

Ζητούνιον (Λαμία)

Κατερχόμενοι εκ Θεσσαλίας εἰς τὴν Στερεάν Ελλάδα σταθμεύομεν εν Λαμίᾳ, ἥτις ἐκαλεῖτο κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας μέχρι τοῦ 1830 Ζητούνιον. Εν τῇ πόλει ταύτῃ δεν εἶναι γνωστὴ κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν καὶ παλαιοχριστιανικὸν χρόνον Ιουδαϊκὴ παροικία. Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ὁ Βενιαμὶν ἀναφέρει ὅτι εὗρεν αὐτόθι 50 Ιουδαίους⁽¹⁸⁾. Ἀδελον δε εἶναι, αν ἐξηκολούθησεν υπάρχουσα ἡ παροικία καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Σήμερον δεν υπάρχουσιν Ιουδαῖοι εν Λαμίᾳ.

Ραβέννικα.

Κάτωθι τῆς Λαμίας εν τῇ κοιλάδι τοῦ Σπερχεῖου, παρὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐκεῖτο, εν μήπω εἰσέτι προσδιορισθείσῃ θέσει ἡ μεσαιωνικὴ πόλις Ραβέννικα, ὅπου τῷ 1209 ἐπὶ Φραγκοκρατίας συνε-

κροτήθη ἡ περιώνυμος μεγάλη Φραγκικὴ συνέλευσις ὑπὸ τῶν μεγιστάνων Φράγκων ἱπποτῶν καὶ τῶν διασημοτέρων Λατίνων επισκόπων πρὸς ἐπὶ λυσιν διαφόρων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων⁽¹⁹⁾. Ἡ πόλις αὕτη, ἥς ἡ θέσις ἀγνοεῖται, ἐξηφανίσθη εν ἀδελῷ χρόνῳ, οὐδ' ἀναφέρεται πλέον ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ὁ Ιω. Βορτσέλας ἀναφέρει καὶ ποταμίσκον Ροβεννίκον ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ολούντιον κόλπον⁽²⁰⁾, ἀλλ' ἡ ἀπόστασις αὐτοῦ εἶναι μακροτέρα τῆς μιᾶς ἡμέρας, ἢν ὀρίζει ὁ Βενιαμὶν ἀπὸ τῆς Ραβεννίκης εἰς τὸ Ζητούνιον (Λαμίαν). Πιθανῶς ἐκεῖτο εν τῷ πρώτῳ δῆμῳ Θερμοπυλῶν παρὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν Νίκαια⁽²¹⁾. Πόλις Ραβέννικα ἀναφέρεται μετ' ἄλλων πόλεων ὡς κτήμα τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας συζύγου Ἀλεξίου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ (1195 - 1204), ἀγνοοῦμεν ὁμῶς αν πρόκειται περὶ τῆς ἡμετέρας Ραβεννίκης, ἢ ἄλλης ὁμωνύμου Θεσσαλικῆς. Ἡ Ραβέννικα ἀναφέρεται καὶ βραδύτερον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος εν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' "castrum de Situm (= Ζητούνιον) super Ravenika". Ἐπίσης καὶ εν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ πάπα Ονωρίου τοῦ Γ' ὡς ὑποκειμένη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ζητούνιον.

Εν Ραβεννίκῃ ὁ Βενιαμὶν εὗρεν εγκατεστημένους κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα 100 Ιουδαίους.

Γαρδίκιον

Μετὰ τὴν Ραβέννικαν συναντῶμεν Ιουδαϊκὴν παροικίαν εν Γαρδικίῳ τῆς Φθιώτιδος. Ὁ Βενιαμὶν ἀναφέρει: "Εντεῦθεν (εκ Ζητούνιου) πιθανῶς καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Ὀθρυος βλαχικῶν οικήσεων, ας ἐπεσκέφθη), διήμερος πορεία εἶναι εἰς Γαρδίκιον, πόλιν κατεστραμμένην καὶ ολίγους ἔχουσαν κατοίκους Ἕλληνας καὶ Ιουδαίους. Εντεῦθεν διήμερος πορεία εἶναι εἰς Αρμυλὸν (= Αλμυρον) πόλιν μεγάλην παράλιον, μέγα ἐμπορεῖον τῶν Βενετῶν, τῶν Πισατῶν, τῶν Γενουησίων καὶ ἄλλων ἐθνῶν"⁽²²⁾.

Αλμυρός

Ἡ πόλις αὕτη ἀναφαίνεται εν τῇ

ἱστορίᾳ ἀπὸ τοῦ Θ' μ.Χ. αἰῶνος, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Χριστιανικῶν Φθιωτῶν Ὠβῶν. Πιθανώτατα πρὶν θὰ ὑπῆρχε ὡς μικρὰ παράλιος πολίχνη ἢ κώμη ἐπὶ τῆς δυτικῆς ακτῆς τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπιτυμβίου παλαιοχριστιανικῆς, μετὰ δε τὴν καταστροφὴν τῶν Φθ. Ὠβῶν ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Νέας Ἀγχιάλου προσηυξήθησαν οἱ κάτοικοι εκ τῶν φυγάδων τοῦ Αλμυροῦ, οἵτινες ἀνέλαβον ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς καταστραφείσης πόλεως. Οὕτως ὁ Αλμυρὸς κατέστη ἡ ἐμπορικωτάτη πόλις τῆς Θεσσαλίας καὶ τρίτη τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀκμάσασα μέχρι Τουρκοκρατίας. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἦτο ἔδρα ἐπισκόπου⁽²³⁾.

Ὁ Βενιαμὶν εὗρε 400 Ιουδαίους εν Αλμυρῷ, ὧν οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Σύλοκ, ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Σολομών. Διήνυσσε δε διήμερον πορείαν, ἵνα εκ Γαρδικίου φθάσῃ εἰς αὐτόν⁽²⁴⁾.

Κατὰ ταῦτα δεόν να ἀναμείνωμεν εβραϊκὰς ἐπιγραφὰς εκ τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης μεγαλοπόλεως τοῦ Αλμυροῦ καὶ ερεῖπια Συναγωγῶν⁽²⁵⁾.

Κρίσα (Χρυσό)

Προχωροῦντες νοτιώτερον εἰς τὴν Στερεάν Ελλάδα φθάνομεν εἰς Κρίσαν (Χρυσό) κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ νυν), κατὰ τὴν οδὸν τὴν ἀγουσαν ἀπὸ Ἰτέας εἰς Δελφούς εν τῇ ἀρχαίᾳ Λοκρίδι. Εν Κρίσῃ ὁ Βενιαμὶν εὗρε κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα Ιουδαϊκὴν παροικίαν εκ 200 Ιουδαίων, οἵτινες ἔζων ἐκεῖ ἀντάρχεις ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ παχολοῦντο περὶ τὴν γεωργίαν εν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν χώραις καὶ κτήσεσι, παρέχοντες οὕτως ὑπόδειγμα Ιουδαίων ἀγρονόμων κατὰ τὸν Μίλλερ, δυναμένων να συγκριθῶσι πρὸς τοὺς τῆς σημερινῆς Θεσσαλονίκης Ιουδαίους⁽²⁶⁾.

Πλαταῖαι

Κατερχόμενοι εἰς τὴν Βοιωτίαν συναντῶμεν τὰς Πλαταῖας, ἐνθα κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους θὰ ὑπῆρχεν ἡ Ιουδαϊκὴ

παροικία, ως φαίνεται εκ χαλκού πίνακος εκ Πλαταιών, ον ο μακαρίτης καθηγητής του Πανεπιστημίου Ανδρέας Σκιάς εδημοσίευσεν. Ο πίναξ ούτος ύψους 0,285 και πλ. 0,24 απόκειται εν τω εν Αθήναις Εθνικώ Μουσείω και ανάγεται εις τας αρχάς του Γ' μ.Χ. αιώνας ή τα τέλη του Β'⁽²⁷⁾. Τινά των εν αυτώ ονομάτων, λέγει ο Σκιάς, είναι βαρβαρικά ανατολικά, Συριακόν το Σοέμιος και Εβραϊκόν το Ναζάριος ⁽²⁸⁾. Φέρεται δε εν αυτώ και Καπάδοξ και έτερον Αρμένιος και έτερον Ίβηρ.

Ο Σκιάς παραδέχεται ότι θα υπήρχεν Ιουδαϊκή παροικία εν Πλαταιαίς, εξ ης και εξ άλλων κατοίκων αλλοεθνών θ' απτετελέσθη η αρτισύστατος Χριστιανική εκκλησία εν τη πόλει, ως εκ του βαθμού του εν τη επιγραφή αναφερομένου πρεσβυτέρου και αναγνώστου δηλούται.

Ο καθηγητής Σκιάς ανεύρεν εν τω εν Βιωτία νάω του Αγίου Βασιλείου και εν τη Ωρραία Πύλη αυτού επεστρωμένην ως βαθμίδα πλάκα λευκού μαρμάρου ενεπίγραφον επιτύμβιον μετ' αετώματος (υψ. 0,20, πλ. 0,50, παχ. 0,08) φέρουσαν κάτωθι Επτάφωτον Λυχνίαν και επιγραφήν: ΑΧΑΡΑ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ ⁽²⁹⁾

"Εν τη επιγραφή ταύτη, λέγει ο Σκιάς, νομίζω ότι πρέπει να συμπληρωθή το Ιουδαϊκό όνομα [Ισα]χάρα. Τις προσεδόκα ότι και μέχρι τούτου του παραβύστου της ελληνικής γης θα είχαν εισχωρήσει το πολυτρόπον γένος των Εβραίων!".

Λεβάδεια

Ο Βενιαμίν δεν αναφέρει κατά τον ΙΒ' αιώνα κοινότητα Ιουδαϊκήν εν Λεβαδεία, φαίνεται όμως πιθανόν ότι εν μεταγενεστέροις χρόνοις υπήρχε τοιαύτη κοινότης, ήτις ήκμασε και επί Τουρκοκρατίας μέχρι των χρόνων της Ελληνικής Επαναστάσεως και μέχρι του 1830.

Ο εν Χαλκίδι λόγιος Ισραηλίτης κ. Μποχώρ Φόρνης έχει πληροφορίας παρά προβεβηκότων αξιωπίστων Ισραηλιτών εν Χαλκίδι, ων τινες ήσαν άποικοι εκ Λεβαδείας, ότι υπήρχεν εκεί Ιουδαϊκή παροι-

κία. Ο ίδιος ανεύρεν εν Λεβαδεία και τα ερείπια της Συναγωγής και έχει προικοσύμφωνον έγγραφον εν Εβραϊκή γλώσση συνταχθέν εν Λεβαδεία προ 150 και πλέον ετών ⁽³⁰⁾.

Θήβαι (Βιωτίας)

Δεν γνωρίζομεν αν ήσαν εγκατεστημένοι Ιουδαίοι εν Θήβαις προ του ΙΒ' αιώνας. Βενιαμίν ο εκ Τουδέλης κατά τον αιώνα τούτον ανεύρεν εκεί σπουδαιότητα παροικίαν αριθμούσαν 2000 Ιουδαίους. Ήσαν δε ούτοι κατά τας ημέρας αυτού οι διασημότεροι των εν πάση τη Ελλάδι μεταξουργών και κατασκευαστών πορφυρών ενδυμάτων ⁽³¹⁾. Επίσης μεταξύ των εν Θήβαις Ιουδαίων ήσαν "ικανοί λόγιοι έξοχοι περί την τάλμουδικήν, όμοιοι των οποίων δεν δύνανται να ευρεθώσιν εν όλη τη Ελληνική αυτοκρατορία, εξαιρουμένης της Κωνσταντινουπόλεως" ⁽³²⁾.

Και μετά ταύτα δε τω 1240 εξηκολούθουν οι Ιουδαίοι εν Θήβαις εξασκούντες την μεταξουργίαν. Γνωρίζομεν προσέτι ότι εν Θήβαις υπήρχον επί των χρόνων Όθωνος Δελαρός Εβραίοι ποιηταί, ων άλλως τε οι στίχοι, κατά τα λεγόμενα υπό αντιπάλου αιοδού, έγεμον βαρβαρισμών ⁽³³⁾.

Εν δε τω Μουσείω Θηβών απόκεινται μεσαιωνικά τινες Εβραϊκαί επιγραφαί, πρέπει όμως να μεταφρασθώσι και εκδοθώσιν αύται πανομοιοτύπως και εν μεταφράσει.

(Τη μελέτη αυτή έγραφε ο Ν.Ι. Γιαννόπουλος, στον Βόλο στις 29.10.1930. Δημοσιεύτηκε στην Επετηρίδα της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών του 1930 (έτος 70), στις σελ. 253 - 263. (Το Β' μέρος θα δημοσιευθεί σε επόμενο φύλλο του περιοδικού μας).

1. Λοικ. Β', 1. - Πραξ ΙΑ', 12 - 40
2. Πραξ. ΙΖ. 1 - 10
3. Πραξ. ΙΖ', 14 - 15 και εξ.
4. Πραξ. ΙΗ', 1.
5. Ρωμ. ΙΣ', 11
6. Th. Homolle, Bulletin de Corresp. Hellen XXI, 1897, σ. 152 και εξ. και Ν. Ι. Γιαννοπούλου. Η Υπάτη κατά την αρχαιότητα εν τη Αρμονία τομ. Α', σ. 637 - 638. Πρβλ. και του αυτού, Δελτίον Ιστ. και Εθνολ. Εταιρ. τομ. Ζ' 1917, σ. 411 και εξ. Για την Ισραηλιτική Παροικία της Υπάτης βλ. άρθρο Κ. Καψάλη σε Χρονικά, τ. 104 (Ιανουάριος - Φε-

βρουάριος 1989).

7. Η Εκκλησία εορτάζει την μνήμην αυτού τη 28 Μαρτίου (ιδέ Μηναιον Μαρτ. 28) Πρβλ. Ζωσ. Εσφιγμένιτον "Προμηθεύς" Ε', σ. 406.
8. Πβ. Ν. Ι. Γιαννόπουλον εν Επετηρίδι του Φιλ. Συλλόγ. "Παρθασού", τομ. Ζ', 1902 σ. 248 (αρ. 2 - 3). Πρβλ. και Δελτίον Ιστ. και Εθνολ. Εταιρ. τομ. Ζ', 1917 σ. 453, αρ. 9 - 11α.
9. Γ. Λαμπάκη, Κατάλ. Χριστ. Αρχαιολ. Μουσείου, 1906, αριθ. 5178 σελ. 68, εικ. 9.
10. Inscriptiones Graecae, τομ. ΙΧ, μέρος 2ον αριθ. 985, μέχρι του αριθ. 990.
11. Πρβλ. Ν. Γεωργιάδου, Θεσσαλία, 1880, σ. 243, Ν.Ι. Γιαννοπούλου, Φθιωτικά, 1891, σ. 13. Μύλλερ - Λάμπρου, Ιστορ. Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι, τομ. Α', σ. 13. Ν.Ι. Γιαννοπούλου, Η Μεσαιων. Φθιώτις κ.λπ., Δελτίον Ιστ. Και Εθνολ. Εταιρ. τομ. Η', 1992, σ. 39.
12. Σπ. Π. Λάμπρου, Λόγοι και αναμνήσεις εκ του Βορρά, εν Αθήναις 1909, σελ. 149. Ο κ. Φαίδων Κουκουλές εν επιστολή αυτού ευμενώς μοι ανακοινώσατο προ πολλού ότι διατρέψην περί Εβραίων εν Κρήτη επί Ενετοκρατίας εδημοσίευσεν ο Στ. Ξανθουδίδης εν τη Κρητική Στοά του 1909 και ο κ. Ν. Βέης περί Εβραίων του Μυστρά εν τω Νομιά, (τομ. 3 αρ. 166) ας αγνοούμεν. Πβ. νυν και Α. Ανδρεάδου, Οι Εβραίοι εν τω βυζαντινών κράτει εν Επετηρίδι Εταιρ. Βυζ. Σπουδών τομ. ζ' σ. 23 κεξ. Ημείς θα περιορισθώμεν μόνο εν τη ανατολ. Στερεά Ελλάδι και Ευβοία.
13. Η Ιουδαϊκή Συναγωγή και συνοικία εν Λαρίση κείνται από του κέντρου της πλατείας μέχρι του Πηνειού κατά το ΒΑ τμήμα της πόλεως. Από των αρχών της ΙΕ' εκατοντ. και εξής η Ισραηλιτική και Τουρκική συνοικία Λαρίσης ουδεμίαν υπέστησαν βλάβην, επομένως δέον να υπάρχωσιν έγγραφα παλαιά εν τη Ισραηλιτική Κοινότητα Λαρίσης.
14. Εδημοσιεύθη το πρώτον υπό Α. Σπυριδάκη, Δελτίον της εν Αλμυρζ Φίλαρχ. Εταιρ. "Όθρος", τευχ. Δ', 1901, σ. 37, αρ. 2 - Πρβλ. και Ν.Ι. Γιαννοπούλου, Byzantinische Zeitschrift, τομ. XXI, 1912, σ. 160, αρ. 15. Περί δε της Επταφώτου Λυχνίας ιδέ Garucci, Cimiterio ebreo de vigna Randanini και Ν. Βέη, Αρχ. Εφημ. 1911, σ. 105.
15. Πβ. Ν.Ι. Γιαννόπουλον εν Byzant. Zeitchr. XXI, 1912, σ. 155, αρ. 6.
16. Ν.Ι. Γιαννόπουλος εν Byzant - Neuegrich Jahrbucher τομ. 1, 3 - 4, σελ. 386, αριθ. 1.
17. Εν τη πρώτη δημοσιεύσει της επιγραφής ταύτης, ενθ' ανωτέρω (σημ. 2) εξελάβωμεν αυτήν ως παλαιοχριστιανικήν, νεότερα όμως εξετάσις αυτής έπεισεν ημάς ότι η δεύτερα μονογραμματικώς εκφερομένη λέξις ΡΑΒ δέον να συμπληρωθή ΡΑΒ[ΙΝΟC]. Ο κ. Γ. Σωτηριον εν τω έργω του αι Χριστιανικαί Θήβαι της Θεσσαλίας κατά τας εν Νέα Αγχιάλω ανασκαφάς σ. 22 - 24 φρονεί ότι η πλίνθος εχρησίμευεν ως σήμα εργοστα-

οίου, και τα επ' αυτής γράμματα επομένως είναι δηλωτικά του εργοστασίου τούτου.

18. Μίλλερ - Λάμπρου. Ιστορ. Φραγκοκρ. εν Ελλάδι τομ. ν'Α', σ. 13.
19. Μίλλερ - Λάμπρου. Ένθ. αν. σ. 13.
20. Ιω. Βορτσέα, Φθιώτις, Αθήναι 1907, σ. 266, σημ. β'.
21. Ο Βενιαμίν μνημονεύει πρώτον την Ραβέννικαν, είτα το Ζητούνιον και τρίτον το Γαρδικίον. Εν Θεσσαλία υπάρχει τοπωνυμία Ρεβέννια, ήτοι η λοφώδης χώρα της Θεσσαλίας η χωρίζουσα τας πεδιάδας Φαρσάλων και Καρδίτσης από της πεδιάδος Λαρίσης.
22. Archer, Itineraire de Benjamin de Toudelle, p. 248. Ι. Βορτσέα, Φθιώτις η προς νότος της Όθρυος, Αθήναι 1907, σελ. 265 - 266.
23. Προβλ. Karl Hopf, VI, 163. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ιστ. του Ελλ. Έθνους, τομ. Δ' σελ. 600, 605, έκδ. α. Ν. Γιαννοπούλου, Φθιωτικά, Αθ. 1891, σ. 55 - 56. Του αυτού, οι δύο Μεσαιωνι-

κοί Αλμυροί και ο νυν εν Επετηρίδι Φιλ. Σύλλ. Παρνασσού τομ. Η', 1904. Του αυτού, Η Μεσαιωνική Φθιώτις και τα εν αυτή μνημεία, Δελτίον της Ιστ. και Εθνολ. Εταιρ. τομ. Η', 1922, σελ. 38 και εξής.

24. Ν. Γεωργιάδου, Θεσσαλία 1880, σ. 121 και 337. Μίλλερ - Λάμπρου, Ιστορ. Φραγκοκρ. εν Ελλάδι, τομ. Α', σ. 13 και εξής. Η πορεία του Βενιαμίν είναι 4 - 5 ωρών εκάστην ημέραν διότι εκ Ραβέννικης μιας ημέρας πορείαν διήνυσεν εις Ζητούνιον εντεύθεν μετά διήμερον πορείαν έφθασεν εις Γαρδικίον και εκ Γαρδικίου μετά διήμερον πορείαν έφθασεν εις Αλμυρόν. Γνωρίζομεν δε ότι το Γαρδικίον απέχει του Αλμυρού 6 - 7 ώρας, επίσης εκ Ζητούνιου (Λαμίας) απέχει 8 ώρας. Αι πορείαι αΐται δύναται να διανυθώσιν εν μια ημέρα, αλλ' ο Βενιαμίν εβόδιζε 4 - 5 ώρας την ημέραν.
25. Η ανωτέρω παρατεθείσα υπ' αρ. 2 επιτύμβιος Εβραϊκή επιγραφή του Μου-

σείου Αλμυρού προέρχεται αναμφιβόλως εκ Τσεγγελίου, όπου ο μεσαιωνικός Αλμυρός, διότι ευρέθη εν τινι οικία εν Αλμυρώ υπ' ημών, δεν μετηνέχθη δε εκ Φθιωτίδων Θηβών δια την μακρινήν απόστασιν.

26. Μίλλερ - Λάμπρου, Ιστορ. της Φραγκοκρ. εν Ελλάδι, τομ. Α', σελ. 13.
27. Πβ. Ανδρέαν Σιάν εν Αρχαιολογική Εφημερίδι 1917, 163 - 165.
28. Προβλ. Harnack, Mission und Ausbreit des Christianismus, τομ. I, 337 και εξής. Παρά Σιάν, ενθ' ανωτέρω.
29. Πβ. Lolling - Καστριώτην εν Αρχαιολ. Εφημ. 1899, σελ. 59.
30. Το προικοσύμφωνον τούτο έδειξεν ημίν μετ' άλλων εγγράφων εν Χαλκίδι τω 1924.
31. Μίλλερ - Λάμπρου, Ιστορ. Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι, τομ. Α', 13.
32. Μίλλερ - Λάμπρου, Ένθ. αν.
33. Μίλλερ - Λάμπρου, Ένθ' αν. σελ. 135.

Φοβερές αποκαλύψεις

Ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός δεν βοήθησε τους Εβραίους στο Ολοκαύτωμα.

Ομολογία του Γενικού του Διευθυντού κ. Σ. Νορεγιάν

Ο Γενικός Διευθυντής της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού κ. Ζακ. Μορεγιόν παραδέχθηκε πρόσφατα κατά τη διάρκεια συνέντευξης που έδωσε στο ελβετικό ραδιόφωνο, ότι η οργάνωσή του "δεν συνέβαλε όσο έπρεπε στη διάσωση Εβραίων κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος", προσθέτοντας ότι "ήταν αδύνατον να συμπεριφερθεί διαφορετικά υπό την πίεση της ναζιστικής κατοχής".

Είναι η πρώτη φορά μετά τα θλιβερά γεγονότα του 1942, στα οποία αναφέρεται ο κ. Μορεγιόν, που εκπρόσωπος του Ερυθρού Σταυρού εκφράζει επισήμως τις ενοχές και τύψεις της Οργάνωσης, ζητώντας έμμεσα συγγνώμη για το γεγονός ότι απέφυγε να κάνει οποιαδήποτε παρέμβαση υπέρ της διάσωσης Εβραίων, φοβούμενη πράξεις αντιποίνων εκ μέρους των Γερμανών.

Η δεύτερη ανακοίνωση την οποία έκανε στη συνέντευξη του ο κ. Μορεγιόν, αφορά τα μυστικά αρχεία του Ερυθρού Σταυρού, στα οποία ελάχιστοι ερευνητές είχαν πρόσβαση μέχρι σήμερα. Στο μέλλον, δήλωσε ο αξιωματούχος της Οργάνωσης, τα αρχεία αυτά θα είναι στη διάθεση οποιουδήποτε κάνει έρευνες για την περίοδο εκείνη.

Το 1982, ο Ερυθρός Σταυρός ανέθεσε στον Ελβετό καθηγητή κ. Ζαν - Κλωντ Φαβέζ να ερευνήσει σχετικά με τη στάση και τη συμπεριφορά της Οργάνωσης απέναντι στους Εβραίους. Στα έξι χρόνια που μεσολάβησαν, ο καθηγητής Φαβέζ και οι συνεργάτες του μελέτησαν πάνω από 350.000 έγγραφα.

Η μεγάλη αποκάλυψη των ερευνών τους υπήρξε το γεγονός ότι ο πρώην πρωθυπουργός της Ελβετίας κ. Φίλιπ Έττερ και ο πρώην Αντιπρόεδρος του Ερυθρού Σταυρού κ. Καρ. Τζάκομπ - Μπουρχχαρτ άσκησαν πιέσεις στην Εκτελεστική Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού για να μην καταγγείλει την μαζική δολοφονία των Εβραίων από τους Ναζί. Το γεγονός αυτό δεν ήταν γνωστό στην Ελβετία.

Ο καθηγητής Φαβέζ αποκάλυψε επίσης ότι ο Ελβετός διπλωμάτης κ. Έντουαρντ Ντε Χάλλερ ήταν επιφορτισμένος

με το καθήκον της επιτήρησης των σχέσεων και επαφών του Ερυθρού Σταυρού με τους Ναζί, έτσι ώστε να αποτραπούν τυχόν "λάθη" εκ μέρους της Οργάνωσης.

Οι αποκάλυψεις αυτές προκάλεσαν ποικίλες αντιδράσεις τόσο στους εβραϊκούς όσο και σε μη εβραϊκούς κύκλους.

Η έγκριτη εφημερίδα "Λα Σουίς" έγραψε ότι δεν εκπλήσσεται από όσα ήρθαν στο φως, καθότι η διεθνής κοινότητα γνωρίζει εδώ και 40 χρόνια ότι ο Ερυθρός Σταυρός είχε ειδοποιηθεί επανειλημμένα για τις σφαγές των Εβραίων από το Τρίτο Ράιχ, ότι η ελβετική κυβέρνηση γνώριζε τι συνέβαινε, αλλά και ότι και οι δύο πλευρές προτίμησαν να διατηρήσουν τη σιωπή τους.

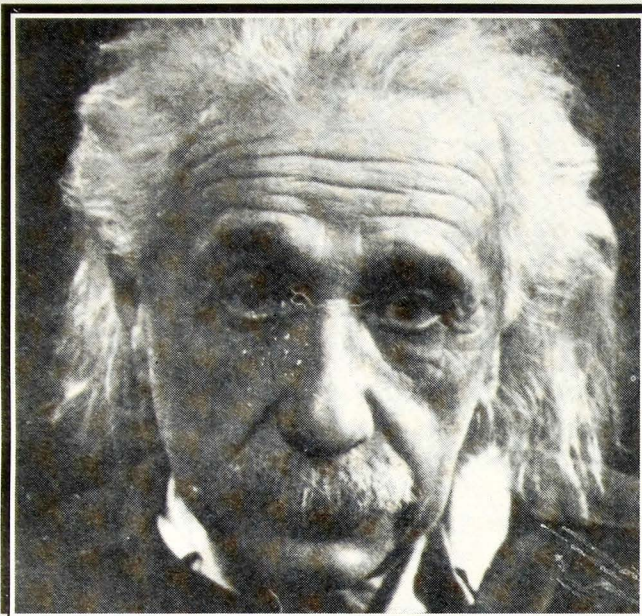
Ο δρ. Γκέρχχαρτ Ρήγκνερ, ένας από τους διευθυντές του Παγκόσμιου Εβραϊκού Συνεδρίου, δήλωσε ότι ο ίδιος είχε στείλει την εποχή εκείνη στον Ερυθρό Σταυρό πολυάριθμες εκθέσεις σχετικά με την κατάσταση των Εβραίων, και τόνισε ότι ο Ερυθρός Σταυρός ήταν τότε η μοναδική ανεξάρτητη και ουδέτερη διεθνής Οργάνωση που θα μπορούσε να εκφράσει επίσημα τη γνώμη της και να εισακουσθεί.

"Πολλοί από μας", συνέχισε ο Δρ. Ρήγκνερ, "θυμόμαστε σαν σήμερα τη δραματική απόφαση της ελβετικής κυβέρνησης να κλείσει τα σύνορα της Ελβετίας σε όλους τους Εβραίους πρόσφυγες, καθώς και την κατακραυγή που προκάλεσε η απόφαση αυτή στην ελβετική κοινή γνώμη".

Τέλος, ο Δρ. Ρήγκνερ χαιρέτισε την απόφαση της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού να ανοίξει τα αρχεία της Οργάνωσης σε όλους τους ενδιαφερόμενους ερευνητές.

Ο Ερυθρός Σταυρός είναι η μεγαλύτερη φιλανθρωπική οργάνωση στον κόσμο, με 250 εκατομμύρια μέλη που προσφέρουν εθελοντική εργασία σε 47 χώρες.

Η στάση της Οργάνωσης αυτής έναντι των Εβραίων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αποδεικνύει καθαρά πόσο ισχυρή είναι η επίδραση της πολιτικής αντισομιτικής προπαγάνδας ώστε να παραλύνει κάθε ηθική πρόθεση για αντίσταση.

Οι Εβραίοι έχουν ένα ξεχωριστό τρόπο στο να βλέπουν τον κόσμο;

Του Albert Einstein

Τα ουσιαστικά σημεία της Ιουδαϊκής αντίληψης για την ζωή, μου φαίνεται ότι θα ήταν τα ακόλουθα:

Η διακήρυξη του δικαίου στη ζωή για όλα τα συμβάντα: η ζωή του ατόμου δεν έχει νόημα παρά μόνον όταν τίθεται στην υπηρεσία του ωραίου και του εξευγενισμού της ύπαρξης όλων των ζωντανών πλασμάτων: η ζωή είναι άγια, δηλαδή αυτή είναι η ανώτατη αξία από την οποία πρέπει να εξαρτώνται όλες οι ηθικές αξίες: η υπερατομική ιερότητα της ζωής έλκει τον σεβασμό που πάλι εξαρτάται από το πνεύμα. Αυτό αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εβραϊκής παράδοσης.

Ο Ιουδαϊσμός δεν είναι μόνο μια πίστη, ο Θεός του Ισραήλ είναι μια άρνηση των δεισιδαιμονιών, λογικό αποτέλεσμα της κατάργησής τους.

Ο Ιουδαϊσμός, άρα δεν είναι μια θρησκεία προεμπειρικού ιδεαλισμού: ασχολείται μόνο με την ζώσα ζωή, που είναι χειροπιαστή. Γι' αυτό αμφισβάλω αν μπορεί να ειπωθεί "θρησκεία" με τη σημερινή έννοια του όρου, δεδομένου ότι από τον Εβραίο δεν ζητείται μια πίστη, αλλά η ιερότητα της ζωής υπό την έννοια του υπερατομισμού.

Υπάρχει όμως και κάτι άλλο στην εβραϊκή παράδοση: είναι αυτό που εμφανίζεται τόσο μεγαλοπρεπώς σε πολυάριθμους ψαλμούς - ένα ευχάριστο και κατάπληκτο είδος μέθης απέναντι στην ομορφιά και κάτω από το κανονικό όριο αυτού του κόσμου, απ' τον οποίο ο άνθρωπος δεν μπορεί να αποκτήσει έτσι παρά μια αδύνατη αίσθηση.

Είναι ακριβώς το συναίσθημα από το οποίο ο άνθρωπος έλκει την πνευματική δύναμη και την αληθινή επιστημονική

έρευνα, αλλά είναι πάλι το ίδιο συναίσθημα που φαίνεται να εκδηλώνεται στο τραγούδι των πουλιών.

Αλλά αυτά που είπα παραπάνω χαρακτηρίζουν άραγε τον Ιουδαϊσμό;

Υπάρχει άραγε αυτό σε άλλο μέρος, με άλλο όνομα;

Αλλά πραγματικό δεν υπάρχει πουθενά, ούτε ακριβώς και στον Ιουδαϊσμό(...). Εγώ βλέπω ωστόσο στον Ιουδαϊσμό μια από τις πιο γνήσιες και ενεργείς πραγματοποιήσεις του.

Αυτό φαίνεται αληθινό, ιδίως όταν σκεφθούμε στην αρχή της ιερότητας της ζωής.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στον ιερό κανόνα του Σαββάτου τα ζώα, συμπεριλαμβανόμενα με ξεχωριστό τρόπο τόσο που αισθάνεται την ανάγκη κι έχει ως ιδανικό την αλληλεγγύη όλων των ζωντανών πλασμάτων.

Το αξίωμα της αλληλεγγύης όλων των ανθρώπων εκφράζεται όλο και πιο ενεργά και δεν είναι καθόλου μια σύμπτωση ότι οι ανώτερες ανθρωπιστικές διεκδικήσεις πηγάζουν κατά μεγάλο μέρος από τους Εβραίους.

Μια σύντομη φράση που μου είπε ο Walter Rathenau κατά την διάρκεια μιας συζήτησης, εκφράζει πολύ καλά σε τι μέτρο η συνείδηση της αγιότητας της ζωής είναι ζωντανή στον εβραϊκό λαό: "Όταν ένας εβραίος λέει ότι πηγαίνει για την ευχαρίστησή σου στο κυνήγι, ψευδεται".

Δεν θα μπορούσε να εκφραστεί πιο απλά, η συνείδηση της αγιότητας της ζωής έτσι όπως αυτή υπάρχει στους εβραίους.

(Απόσπασμα από τον τόμο "Mein Weltbild" (Amsterdam, 1934). Η μετάφραση έγινε από τον ιατρό κ. Άκη Πολυκανδριτή από εβραϊκά έντυπα της Ρουμανίας).

Monsieur le professeur

Αναμνήσεις του Συμβολαιογράφου Βεροίας κ. ΝΙΚ. ΙΩ. ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ζοφερή η άνοιξη εκείνη του 1940! Σαρωτική η Βέρμαχτ ισοπέδωνε με απανωτά χτυπήματα τη γηραιά μας 'Ηπειρο και εμπέδωνε τη ναζιστική εξουσία, από το Καϊνίμπουργκ και τον Προύθο έως τα Πυρηνάια, ναι! αφού οι κάτω χώρες δεν άντεξαν ούτε ένα τρίμηρο, η Γαλλία κατέρρεε και οι Εγγλέζοι εκμηδενίζονταν στη Δουγκέρκη. Και σαν να μην έφτανε ο παρανοϊκός Αυστριακός λοχίας, είχαμε κι εκείνον εκεί, τον ψευτο-Καίσαρα τον Μπενίτο Μουσσολίνι που τσαλαπάτησε την καφερή τη γειτονική μας Αλβανία κι έτοιμαζε τα πολεμικά του μαχαίρια ενάντια στη φτωχή μας πατρίδα. Ζοφερή κι απέλπιδη χρονιά! Γιατί, οι μακρινές Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, αυτός ο τότε και τώρα βιομηχανικός γίγαντας, εξακολουθούσε να βλέπει τα ευρωπαϊκά πράγματα με τα κανονικά του Μονρόε, η απέραντη Ρωσία, φανερά ανέτοιμη, προσπαθούσε περίτρομη να ξευμενίσει το χιτλερικό θεριό με τις γνωστές συμφωνίες Ρίμπεντροπ - Μολότοφ και η Μεγάλη Βρετανία αναγκαζόταν να λάβει σπασμωδικά μέτρα για τη μητροπολιτική της άμυνα, εξ αιτίας της φημολογούμενης γερμανικής απόβασης...

Κι εγώ; Α, εγώ! μαθητάκος της έκτης, γεμάτος προπέτεια, ανεμελιά και θράσος φιλολογικό, έβλεπα τα παγκόσμια γεγονότα με περιπαίχτρα διάθεση, έστηνα αντί στα σιγανοκουβεντιάσματα του πατέρα με τους τρίτους, στα σχετικά με τις σκοτεινές ημέρες που ξημέρωναν, διάβαζα τόσο, όσο να πιάσω τη βάση και ετοιμάζα με πολλή ευδιαθεσία τα κείμενα του "Σουρή" μου με τον οποίο θα κατατρόπωνα τον μακαρίτη πια Κώστα Μανωλίτη και τον "Γκαζοτενεκέ" του και θα απόδειχνα περίτρανα σε καθηγητές

και συμμαθητές μου την υπεροχή της δημοσιογραφικής μου εμφρόθειας. Και επειδή η έμπνευση είναι θεόδοτη μα ακαθόριστος χρονικά έλευσης, δεν μου επιτρεπόταν να την απεμπολήσω ειπείδη μου ήθε εκείνο το πρωινό του Μαΐου, την ώρα ακριβώς που ο αξιότιμος κύριος Κοέν εξέταζε την Γκρίτζου για να διαπιστώσει την πρόοδο των γνώσεών της, στη γλώσσα του Βολταίρου, ζητώντας την να διαβάσει και να εξηγήσει ένα απόσπασμα από τις "Τελευταίες ημέρες της Πομπηίας" της μαντάμ ντε Στάελ. Κανείς μας δεν γνώριζε από πούθε μας κόπιασε αυτός ο "Γάλλος" πριν δυο τόσα χρόνια, στη θέση του Σουπάρα. Το μόνο που ξέραμε γι' αυτόν ήταν πως πριν διοριστεί δημοσιογράφος στην "Action" ή την "Progres" που εξέδιδε η Εβραϊκή Κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Είχαμε βέβαια πληροφορηθεί - και αυτό το είχαμε στη συνέχεια διαπιστώσει κιόλας - πως ήταν τέλειος κάτοχος της γαλλικής γλώσσας και Φιλολογίας αλλά αυτό δεν μετρούσε και πολύ στη γενική μας υπόληψη για την προσωπικότητά του. Τον βλέπαμε ακόμη φτωχοντυμένο, με κάποιο κουλούρι της δραχμής για κολατσιό στο διάλειμμα, σχεδόν απόκοσμο στις συντροφικές με τους συναδέλφους του, κάπως μελαγχολικό και συνεσταλμένο. Ήταν Εβραίος; Άρα ήταν "του χεριού" μας κι έτσι μετρούσαμε εμείς οι πάντα ανυπόταχτοι και επιπόλαιοι Ρωμιοί - κουσουίρι από τα πολλά, της φύτρας μας κι αυτό - τους καλοσυνάτους ανθρώπους. Και, σχεδόν, οι πιο ζωηροί από μας, του είχαμε πάρει τον αέρα...

Είχε λοιπόν σηκώσει την Γκρίτζου στο μάθημα κι εγώ θρονιασμένος στην πρώτη σειρά των θρανίων (εκεί τοποθετούσαν τους

ταραξίες κατά τα εκπαιδευτικά ειωθότα της εποχής, ίσως για μιαν καλύτερη εποπτεία τους) δεν είχα καταδεχτεί να ανοίξω έστω για τους τύπους, το βιβλίο κι αντί τούτου οιστροληατημένος από τα πολεμικά γεγονότα εκείνων των ημερών, έγραφα έμμετρα, επίκαιρες ειδήσεις, καθώς έμμετρος ήταν και ο πρόλογος του σατιρικού "Εις έκδοσιν μίαν και φύλλον εν" περιοδικού μου που είχα ετοιμάσει την ώρα που ο μακαρίτης ο Στρουθόπουλος, ο σπουδαίος εκείνος Πόντιος καθηγητής μας, παρέδιδε ένα χορικό από την Αντιγόνη του Σοφοκλή.

(...) ποσώς μη αμφιβάλλετε περί των όσων λέγομεν

είναι δηλώσεις σοβαράι που πλείστους αφορώσι

μαίνεται περίξ πόλεμος, φλεγόμεθα και φλέγομεν

και φαίνεται πως εις αυτόν, θα εμπλακούν κι οι Ρώσοι!

Ε! πως για! Έπρεπε να τον διαβολοστείλω αυτόν τον "φλάχτεν φλούχτεν" τον Αδόλφο Χίτλερ!

Επί του πιεστηρίου!

- Ο Χίτλερ ηυτοκτόνησε.

- Ο Μουσσολίνι πνέει τα λοιόθια.

- Ο Γκαμελαίν παρεφρόνησε.

- κι ο Βεύγκαν έφαγε σφαίρα στα οπίσθια!

Πως σου φαίνεται; Έσκυφα και ρώτησα στο αυτί, τον παρακαθήμενο Κώστα Παντελίδη - διακεκριμένο τώρα δικηγόρο της Βέροιας. Αλλά ήδη, η υπομονή του μουσιού Κοέν είχε φαίνεται εξαντληθεί. Και, διακόπτοντας την εξεταζομένη, απέτεινε τον λόγο στην αφεντιά μου:

- Σιντιροπουλός, κοντυνέ, σιλβου πλε, λα λεσόν!

Νάταμας και μαγκωθήκαμε. Τι

ΒΕΡΟΙΑ: Η συναγωγή όπως είναι σήμερα (φωτογραφία του 1977).

να συνεχίσω αφού ούτε το μάθημα παρακολουθούσα ούτε βιβλίο είχα ανοίξει μπροστά μου.

- Που είμαστε ρε Κώστα, ρώτησα με επιτηδευμένη νωθρότητα, τον συμπαρεκαθημένο του θρανίου. Αλλά πια, τίποτε δεν μπορούσε να αποσοβηθεί:

- Πουρζουά βου νε σουιβέ πα λ'εξαμέν; ρώτησε ο "Γάλλος" και η σπιρτάδα μου νόμισε πως βρήκε την στιγμή κατάλληλη να το ρίξει στο καλαμπούρι.

- Αυτό το πουρζουά έφαγε τους Γάλλους κύριε καθηγητά, αποκρίθηκα με απάθεια.

- Με, πετέτρ αγκλουτιρά ε βου οσί κάπως έτσι άκουσα να μου απαντά και κατεβαίνοντας από την έδρα πήρε από μπρος μου το τετράδιο με τις δημοσιογραφικές παλάβρες.

Ήξευρα πλέον καλά, ότι τον λόγο θα τον είχε ο Γυμνασιάρχης και ο κ. Ιωάννης Ξηροτύρης (που ίσως αυτή την στιγμή να με δια-

βάξει) δεν αστειευόταν. Σίγουρα δεν την γλίτωνα την εβδομήμερη αποβολή. Και έλα εσύ τώρα, να δικαιολογηθείς στον πατέρα που συνέβαινε να μην σηκώνει κι αυτός από αστεία.

Όμως τα πράγματα δεν είχαν την εξέλιξη αυτή. Γιατί, ο αλησμόνητος εκείνος Γαλλιστής, ο κύριος Κοέν με την λαγαρή σκέψη και την καθαρή καρδιά προτίμησε άλλης μορφής φρονηματισμό μου. Και στο διάλειμμα, με φώναξε σε μια άκρια της απέραντης σάλλας και δίνοντάς μου το τετράδιο, με κάποιο μειδίαμα εγκάρδιας πρόθεσης να διαγράφεται στα χείλη του, μου είπε, κάπως έτσι: Σαν μαθητής, ενήργησες άτακτα. Αλλά είσαι, όπως διαπιστώνω, ταλέντο φιλόλογικό και μόλις πάρεις το απολυτήριο να στραφείς στην Φιλολογία. Όμως, πρόσεχε παιδί μου, πρόσεχε Περγούμε ώρες σκοτεινές, επικίνδυνες. Είθε αυτή η αυτοκτονία να γίνει πραγματικότητα. Να γίνει πραγματικότητα πριν αυτός ο και-

νούργιος μας εξοντώσει!

Εδώ, οι ευχές του αξέχαστου εκείνου σοφού εβραίου καθηγητή μας, δεν επαλήθευσαν, όπως οι προβλέψεις μου. Γιατί καθώς πια είναι σε όλους γνωστό, ο Χίτλερ αυτοκτόνησε ακριβώς έπειτα από πέντε χρόνια, στα υπόγεια της Καγκελαρίας, αφού πρώτα εξόντωσε πολλά εκατομμύρια ανθρώπων, αφού πρώτα θανάτωσε τον δύστηχο εκείνο κύριο Κοέν, τον καθηγητή μας των Γαλλικών, του έτους 1940...

Βέροια, Νοέμβριος 1981

1 Γκαμελέν και Βεϊγκάν, στρατηγοί, αρχηγοί του Γαλλικού Επιτελείου (Ετά Μαζόρ) το 1940, ένδοξοι ακόμη, από τα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

2 - Σιδηρόπουλε! Συνεχίστε παρακαλώ το μάθημα!

- Γιατί δεν παρακολουθείτε την εξέταση; - Ίσως όμως αυτό καταβροχθίσει και εσάς! (οι διάλογοι που είναι στα Γαλλικά)

[Για την Ισραηλιτική Κοινότητα Βεροίας έχουν δημοσιευθεί στοιχεία στα τεύχη 11 (Αφιέρωμα), 5, 48 και 68 των "Χρονικών". Αναμνήσεις του κ. Ν. Σιδηρόπουλου έχουν επίσης δημοσιευθεί στο τεύχος 40.]

Ισραήλ, Ελλάδα και Ρώμη

Ο Ερν. Ρενάν, το 1887, στο βιβλίο του *History of the People of Israel* (London: Chapman & Hall) γράφει:

"Για τη φιλοσοφική σκέψη, τρεις είναι μόνο οι ιστορίες που παρουσιάζουν πραγματικό ενδιαφέρον στο παρελθόν της ανθρωπότητας: η Ελληνική ιστορία, η ιστορία του Ισραήλ και η Ρωμαϊκή ιστορία.

Η Ελλάδα έχει ένα μοναδικό παρελθόν. Η επιστήμη μας, οι τέχνες μας, η λογοτεχνία μας, η φιλοσοφία μας, ο πολιτικός μας κόσμος, το ναυτικό μας δικαίωμα, έχουν ελληνική προέλευση. Το πλαίσιο του ανθρώπινου πολιτισμού που δημιούργησε η Ελλάδα μπορεί να διευρυνθεί απεριόριστα. Από τον κύκλο των ηθικών και πνευματικών δραστηριοτήτων της Ελλάδος έλειπε ένα μόνο πράγμα, η έλλειψη του όμως συνιστούσε σημαντικό κενό: η Ελλάδα περιφρονούσε τους ταπεινούς και δεν αισθανόταν την ανάγκη ενός δικαίου Θεού. Οι φιλόσοφοί της, ενώ οραματίζονταν την αθανασία της ψυχής, έδειχναν ανοχή στις αδικίες αυτού του κόσμου. Η θρησκεία της δεν ήταν παρά ένα εκλεπτυσμένο παιχνίδι του Δήμου.

... Οι σοφοί του Ισραήλ εξαγριώθηκαν με τις αδικίες αυτού του κόσμου. Οι Προφήτες είδαν με

φανατισμό το θέμα της κοινωνικής δικαιοσύνης και κήρυξαν με σθένος ότι αν ο κόσμος δεν ήταν δίκαιος ή δεν ήταν ικανός να γίνει δίκαιος, θα ήταν καλύτερα να καταστραφεί - άποψη, η οποία αν και είναι πέρα για πέρα λανθασμένη, οδήγησε σε πράξεις ηρωισμού και αφύπνισε αισθητά τις δυνάμεις της ανθρωπότητας.

Έπρεπε να δημιουργηθεί μια άλλη ισχυρή δύναμη εξανθρωπισμού - μια δύναμη ικανή να υπερνικήσει τα εμπόδια τα οποία ο τοπικός πατριωτισμός έθετε στην ιδεαλιστική

προπαγάνδα της Ελλάδος και της Ιουδαίας. Η Ρώμη εκπλήρωσε την εξαιρετική αυτή λειτουργία. Δεν είναι φυσικά ευχάριστο να αναλογίζεται κανείς τη δύναμη και οι μνήμες της Ρώμης δεν έχουν την μεγάλη γοητεία που έχουν τα ζητήματα της Ελλάδος και του Ισραήλ' εν τούτοις η Ρωμαϊκή ιστορία είναι ούτως ή άλλως αναπόσπαστο τμήμα των ιστοριών αυτών, οι οποίες αποτελούν τον κεντρικό άξονα όλων των υπολοίπων και που μπορούμε να τις αποκαλέσουμε θεοπέμπτες".

Ο Οράτιος υιός Εβραίου

"Παράξενον διατριβήν όχι προ πολλού χρόνου κατεχώρησε τις των φιλολογούντων (ο Braun) εν τω περιοδικώ *Archeografo Triestino* (T. E! τευχ. Γ!) δι' ης πειράται να αποδείξη ότι ο καλός εκείνος απελεύθερος, ο πατήρ του Ορατίου ούτε Άπουλος ήτο ούτε Λευκανός ούτε Σαβίνος, αλλά αγαθός Ισραηλίτης εξ Αλεξανδρείας εξ εκείνων, οίτινες από των Σελευκιδών κατέλιπον την Σιών και αποκατεστάθησαν εις τας εξελληνισθείσας της Ανατολής χώρας. Διατείνεται ο γράφων ότι πάντα τα διδάγματα α ελάμβανε παρά του πατρός ο Οράτιος ήσαν σύμφωνα τοις ιεροίς βιβλίοις και παραβάλλει χωρία του Ρωμαίου ποιητού προς άλλα όμοια των Παροιμιών, του Εκκλησιαστού ή της Σοφίας του Σειράχ. Ούτως εξηγεί και το *Putissimum Penem* (ή *Purissimum*) ο *inter alios jocos* ονόμαζε τον Οράτιον ο Αύγουστος κατά την μαρτυρίαν του Σουητωνίου (Εκδ. στερεοτ. Roth σελ. 297). Και το πολυθρύλητον δε *Apella* δεν είναι κατ' αυτόν πιθανώς άλλο ή το Άβελ (Abelle).

Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος
("Εφημερίς των Φιλομαθών" Περιοδ. Β! Αθήναι 1879 σελ. 351. Το έστειλε στο περιοδικό μας ο κ. Βασ. Σταυρόπουλος).

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2 - 104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα με τό Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. **Ίωσήφ Λόβιγγερ**
Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

LENA KUCHLER - SILBERMAN:

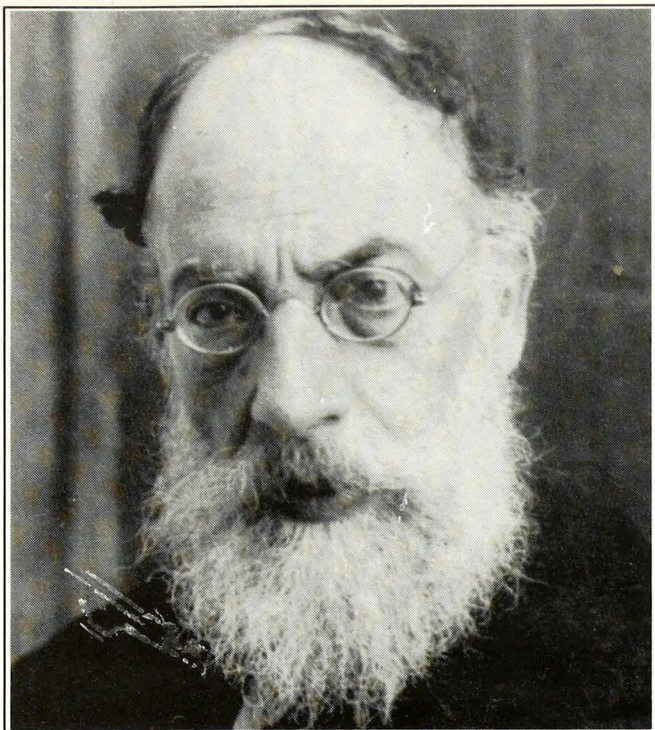
Τα εκατό παιδιά μου

(Εκδόσεις Κονιδάρη, 1988).

Πρόκειται για τη θαρραλέα ιστορία μιας γυναίκας που, μέσα στο Ολοκαύτωμα, οδήγησε ένα μικρό στρατό με εβραϊόπουλα από την Πολωνία στο Ισραήλ. Η συγγραφέας πήρε, το 1962, από την Αμερικανική Επιτροπή Μητέρων τον τίτλο της "Μητέρας του Ισραήλ" για τα ηρωικά της κατορθώματα. Σήμερα ζει στο Τελ Αβίβ του Ισραήλ και δεν είναι μόνο μητέρα για τα παιδιά που έφερε στο Ισραήλ αλλά και "γιαγιά". Όπως σημειώνει η ίδια η συγγραφέας: "Η Βίβλος γράφει, "υπάρχει καιρός για δημιουργία". Αυτός είναι ο καιρός. Δημιουργούμε και ξαναδημιουργούμε από την αρχή". Πρόκειται γι' ένα ενδιαφέρον βιβλίο με πολύ ζωή σ' ένα κόσμο βασάνων αλλά και δημιουργίας.

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Του κ. ΗΛΙΑ ΣΑΟΥΛ ΜΙΖΑΝ

Ο κ. Ηλίας Σαούλ Μιζάν μας έστειλε τα παρακάτω στοιχεία σχετικά με την Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας. Η Κοινότης αυτή δεν υπάρχει πια σήμερα. Διαλύθηκε βάσει του Βασιλικού Διατάγματος 3/21. 7. 59 που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ της 10/8/1959.

Γεννήθηκα στο Νομό Άρτας το 1906. Ο πατέρας μου Σαούλ Σαμπεθάι Μιζάν ήταν Χαχάμ και δάσκαλος σε ιδιόκτητο Σχολείο της Κοινότητας. Σήμερα η οικογένεια Μιζάν, η οποία κατάγεται από τη Σμύρνη, έχει διασκορπισθεί στη Λάρισα, την Κέρκυρα και την Αμερική.

Στις αρχές του αιώνας, η Ισραηλική Κοινότης Άρτας ήταν μικρή και αποτελείτο από 100-200 οικογένειες. Μέχρι το 1918-1920 δεν ήταν αναγνωρισμένη από το ελληνικό κράτος. Αναγνωρίστηκε αργότερα επι κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου, κατοπιν παρακλήσεως του τότε Προέδρου Ιακώβ Γκανή και γραμματέως της Βίκτωρος Ελιέζερ στους βενιζελικούς βουλευτές αδελφούς Καραπάνου. Τότε επίσης διορίστηκε επισήμως στο σχολείο της Κοινότητας δάσκαλος της ελληνικής γλώσσας.

Στην Άρτα υπήρχαν τρεις Εβραϊκές συνοικίες από τις οποίες: η μία ονομαζόταν Οχτός. Το σχολείο της Ισραη-

λιτικής Κοινότητας Άρτας βρισκόταν σε μία από τις άλλες δύο συνοικίες [στα Τσιμέντα] στο δρόμο προς την αγορά της πόλεως. Η τρίτη συνοικία στο Ρολόι η στο παλιό Καάλ.

Ο Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητος Άρτας Ιακώβ Γκανής (1918 - 1920).

Το σχολείο είχε δύο μεγάλες αίθουσες, μία δεξιά και μία αριστερά, ανάμεσά τους δε υπήρχε ένας μακρύς διάδρομος που οδηγούσε στην αυλή με διάφορα δένδρα και τουαλέτες. Η δεξιά αίθουσα ήταν χωρισμένη σε δύο χώρους. Ο ένας προοριζόταν για διδασκαλία και ο άλλος ήταν αποθήκη για το σιτάρι που η Κοινότητα μοίραζε στους φτωχούς. Στην αριστερή αίθουσα γίνονταν μαθήματα, διαλέξεις και συνεδριάσεις. Στον τοίχο πίσω από την έδρα του δασκάλου υπήρχε μια επιγραφή στα εβραϊκά, η οποία έλεγε "Μισπάτ εχάδ γιγίε λεολάμ" [όπως θα κρίνεις τον έναν θα κρίνεις όλους, δηλαδή να μην γίνονται διακρίσεις.]

Θυμάμαι τα χρόνια που πήγαινα στο σχολείο αυτό μαζί με το μεγαλύτερο αδελφό μου. Παίρναμε τη σάκκα με το αναγνωσμάτιο και με το αβάκιο από το οποίο κρεμόταν το σφουγγάρι με το κονδύλι. Τον χειμώνα η μητέρα μας μας έδινε κι από ένα κάρβουνο για τη φωτιά ώστε να θερμανθούν οι αίθουσες του σχολείου.

Ο χειμώνας μας δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα και ιδιαίτερα όταν έβρεχε, έπρεπε να φθάσουμε στο σχολείο, να διασχίσουμε ένα ρυάκι που βρισκόταν ανάμεσα στα δύο πεζοδρόμια. Στις περιπτώσεις αυτές, ο επιστάτης έβαζε δύο μακροχώνες φαριές σανίδες και ερχόταν να μας πάρει από

αυτή την πρωτότυπη " γέφυρα" για να μας βοηθήσει να πάμε στο σχολείο.

Στην Αρτα λειτουργούσαν δύο Συναγωγές που βρισκόνταν σε απόσταση 250 μέτρων μεταξύ τους. Η μία ήταν παλιά, ενώ η δεύτερη ήταν μικρότερη, ευπρεπής και είχε μιά αίθουσα για το θρησκευτικό λουτρό των γυναικών, την τεβίλά. Ο χώρος αυτός το μίκβε, ήταν σε ένα υπόγειο, όπου οι γυναίκες κατέβαιναν 4-5 πέτρινα σκαλοπάτια, κρεμούσαν τα ρούχα τους και σε βάθος 60 εκατοστών, έκαναν το λουτρό τους με τρεχούμενο νερό.

Στην παλιά Συναγωγή υπήρχε ένας χώρος η " κιντζά", όπου πετάγονταν τα παλιά θρησκευτικά βιβλία. Εκεί μπορούσε να βρεί κανείς παλιά βιβλία των Σεφαρδίων και των Ασkenaζίμ καθώς και πολλά σε ισπανική γλώσσα.

Οι χαχαμίμ της Κοινότητας Αρτας ήταν τρεις και παράλληλα με τα θρησκευτικά τους καθήκοντα ήταν επίσης δάσκαλοι στο Δημοτικό Σχολείο. Αυτοί ήταν οι : Χαχάμ Μωσέ Ρεβιή, Χαχάμ Σαμουέλ Δανιήλ και Χαχάμ Σαουλ Μιζάν, ο οποίος ήταν και Σοχέτ.

Το Νεκροταφείο ήταν κι αυτό ιδιόκτητο, δεν γνωρίζω όμως αν το δώρισε ο Δήμος ή αν η Ισραηλιτική Κοινότητα αγόρασε το χώρο. Βρισκόταν πάνω σε βουνό και ο δρόμος για να φθάσει κανείς εκεί ήταν μακρινός και πετρώδης. Όταν συνοδεύαμε ένα νεκρό στους ώμους μας, αλλάζαμε μεταξύ μας δύο και τρεις φορές μέχρι να φθάσουμε στο Νεκροταφείο. Είχε ξεχωριστή πλευρά για τους Ραμπανίμ των οποίων οι τάφοι ήταν κτισμένοι και περιποιημένοι ιδιαίτερα.

Όταν αποβίωσε ο Ισαάκ Σούσης ή Νταβαριάς, πεθερός του Βικτωρος Ελιέζερ, άφησε ένα χρηματικό ποσό στη διαθήκη του για να περιφραχθεί το Νεκροταφείο με μανδρότοιχο, όπως και έγινε.

Τα μέλη της κοινότητας Αρτας τηρούσαν όλες τις θρησκευτικές παραδόσεις με μεγάλη αυστηρότητα. Για

Η οικογένεια Ηλία Γκανή. (Αρτα, 25/4/43)

παράδειγμα, όταν ήταν η νέα Σελήνη κάθε μήνα, συγκεντρώνονταν σε ένα ανοιχτό χώρο για την καθιερωμένη προσευχή -το μιτρκάτ αλεβανά. Όταν ήταν "τεκουφά", οι "Σαμασίμ" περνούσαν από σπίτι σε σπίτι και ειδοποιούσαν όλο τον κόσμο για την ώρα που έπρεπε να χύσουν το νερό.

Η μεγάλη θρησκευτικότητα 'εφθασε στο σημείο να κοστίζει ακριβά σε μερικούς Εβραίους της Αρτας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο αδελφός μου Μωυσής ή Ζαν Μιζάν, κατέβηκε από το χωριό όπου κρυβόταν η οικογένεια Μιζάν στην Αρτα για να ψωνίσει. Επρόκειτο να επιστρέψει στο χωριό την Παρασκευή, αλλά ο πατέρας του τον συμβούλεψε να μην ταξιδέψει την ημέρα αυτή, αλλά να περιμένει μη έχει το Σάββατο το βράδυ, που ήταν "Ρως Χόδες" και έβγαζαν δύο Σεφαρίμ. Η καθυστέρηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να συλληφθεί ο ίδιος μαζί με πολλούς άλλους και να οδηγηθούν στο Αου-οβίτς. Σήμερα ο κ. Μωυσής Μιζάν ζει

στο Ισραήλ.

Το 1913, οι Εβραίοι έμποροι της 'Αρτας δημιούργησαν μία πολύ μεγάλη Ανώνυμη Εταιρεία με την ονομασία "Ιωχανάς - Χατζής - Γκανής και Συντροφία". Έχει μείνει ιστορικό ένα περιστατικό το οποίο είχε σαν αποτέλεσμα να υποστεί η εταιρεία σοβαρή οικονομική ζημία. Ένα πλοίο που μετέφερε καλτσονήματα από την Πάτρα, και ήταν μάλιστα ανασφάλιστο, ναυάγησε. Το εμπόρευμα μεταφέρθηκε στην 'Αρτα και με τη βοήθεια ειδικών μηχανών που έβγαζαν την εποχή εκείνη τα αντίγραφα - τις κόπιες - κατάφεραν να τραβήξουν το νερό από τα νήματα. Επτά χρόνια αργότερα, ο Ζαχαρένιος Ιωχανάς εγκαταστάθηκε στην Πάτρα και η εταιρεία διαλύθηκε.

Η Κοινότητα 'Αρτας ήταν γνωστή σε ολόκληρο τον κόσμο, διότι κατοικούσαν στην 'Αρτα πολλοί Ραμπανίμ λεγόνταν μάλιστα "Ραμπανέ 'Αρτα".

Η ζωή στο εβραϊκό σχολείο

Ο κ. Σάββας Ααρών Ααρών, ο οποίος έζησε τα παιδικά του χρόνια στην 'Αρτα, προσθέτει τα παρακάτω:

Στο εβραϊκό σχολείο, που πήγαινα στο δημοτικό μέχρι τη ΣΤ' τάξη, έμαθα πάρα πολλά γράμματα στην εβραϊκή γλώσσα, ξέραμε και να τα εξηγήσουμε στα ελληνικά. Όλα αυτά τα μάθαμε από το Ραβίνω και χαχάμ Σαμουέλ Δανιήλ, ο οποίος είχε έλθει από την Αμερική μαζί με τη γυναίκα του Τσιπορά. Δεν είχαν παιδιά, ήταν ένας άνθρωπος σοφός, με μεγάλη μόρφωση. Απ' αυτόν τον άνθρωπο, εκείνη την εποχή, διασχτήκαμε πολλά πράγματα.

Σας αναφέρω ένα σχετικό περιστατικό από την τότε σχολική ζωή. Στην 'Αρτα υπήρχε μία Χριστιανική Ιερατική Σχολή που έβγαζε ιερείς και δημοδιδασκάλους. Κάθε τόσο λοιπόν ερχόντουσαν οι καθηγητές της σχολής να μας παρακολούθησουν για τα μαθήματα των Εβραϊκών και μέναν έκθαμβοι από τη μελέτη και την εξήγηση που τους κάναμε από τα Εβραϊκά στα Ελληνικά τόσο στη γραμματική όσο και

στο λεξιλόγιο. Τα εξηγούσαμε όλα, όπως και όλες τις εβραϊκές ιστορίες από τα εβραϊκά στα ελληνικά. Είμαστε όλοι αγαπημένοι, κάναμε καλές συντροφίες όλα τα παιδιά του Εβραϊκού σχολείου μέχρι τη ΣΤ' τάξη. Επίσης και η ζωή έξω από το σχολείο ήταν πολύ καλή, κάναμε παρέα αγόρια και κορίτσια στα σπίτια καθώς και χορούς μεταξύ μας, υπήρχε κάποιος κρίκος που μας συνένδεε. Υπήρχε βέβαια και κάποιο πνεύμα κατά των Εβραίων γιατί είχαμε το εμπόριο στα χέρια μας και αυτό δημιουργούσε μεγάλη αντιζηλία και πολλές φορές είχαμε και προστριβές με τους Χριστιανούς. Πάντως η ζωή στα χρόνια τα δικά μου σαν μαθητής του Δημοτικού Σχολείου στο Εβραϊκό Σχολείο 'Αρτας ήτανε πολύ καλή.

Ονομαστική κατάσταση των οικογενειών της Ισραηλιτικής Κοινότητας 'Αρτας

- 1) Ιωχανά (πεθερός του Ζαχαρία Βιτάλ): Είχε 5 υιούς και 3 κόρες.
- 2) Ιωχανά (παρατσούκλι) Σεβαστός: Σύζυγον και 2 κόρες.
- 3) Μπαρούχος Μπακάλης: Δεν είχε παιδιά, μόνον σύζυγον.
- 4) Σολομών Γιωχανάς (ή Μπαλότος): Είχε 2 παιδιά από την πρώτη σύζυγόν του.
- 5) Οικογένεια Τσαντίκ μπαρ Τσαντίκ. Πέθανε νέος. Άφησε σύζυγον και 2 κόρες (ήτο φανοποιός και Χαζάν).
- 6) Ιωσήφ Κούλιας, παλαιοπώλης: Είχε σύζυγον 2 υιούς και μία κόρη.
- 7) Οικογένεια Ηλία Πολίτη: Σύζυγον και 2 υιούς.
- 8) Σιών Γκιούλης: Είχε έναν γιό και 3 κόρες.
- 9) Ασσέρ Γιωχανάς: Είχε 4 κόρες.
- 10) Αβραάμ Βαρούχ: Σύζυγον, 2 υιούς και μία κόρη. (ένας γιός έγινε Χριστιανός και τον έγραψαν οι εφημερίδες).
- 11) Βαρούχ Εξράς: Σύζυγον και 2 παιδιά.
- 12) Ένα ανδρόγυνο με ένα παιδί. Γαμβρός κάποιου Βαρούχ. Ήταν έμπορος στο 'Αργος και ήλθε στην 'Αρτα.
- 13) Ένα ανδρόγυνο με δύο κόρες. Ήταν γαμβρός του Χαχάμ Μωσέ.
- 14) Βενιαμίν Μιζάν: Είχε 4 υιούς και 2 κόρες.
- 15) Χαΐμ Ιωχανάς: Είχε 3 κόρες και 2 υιούς. Ένας υιός και μία κόρη πήγαν στην Αμερική.
- 16) Σαλώμ Ιωχανάς: Είχε 3 υιούς και 2 κόρες.
- 17) Οικογένεια Μπαρούχο. Ήταν Χαζάν στην Παλαιά Συναγωγή, είχε 2 κόρες.

- 18) Πετζίμ Χατζής: Ήλθε από την Αμερική και παντρεύτηκε την κόρη του Μπαρούχο.
- 19) Οικογένεια Βαρούχ: Ήταν στην Ηλεκτρική Εταιρεία. Είχε σύζυγο και αδελφόν.
- 20) Οικογένεια Ισαάκ Ααρών: Είχε 4 - 5 παιδιά. Ο ένας γιός, ταξίδευε με άμαξα. Έπεσε στον γκρεμό και σκοτώθηκε.
- 21) Αβραάμ Σούση: Έμενε στο σπίτι του Ααρών και είχε 2 υιούς. Έφυγε και ήλθε στην Αθήνα και είχε κατάστημα μεγάλο στην οδό Ερμού το "Σαν Σουσί". Ένας υιός παντρεύτηκε την κόρη του Γαβριέλ Σαμπά.
- 22) Οικογένεια Χαΐμ Ελιέξερ: Είχε σύζυγον και 2 υιούς. Τώρα βρίσκονται στην Αθήνα.
- 23) Χήρα, αδελφή του Σιών Γκούλη ονομαζομένη Χέτα.
- 24) Οικογένεια Καλπ: Είχε υιόν και μια κόρη.
- 25) Οικογένεια Σάβα Γκανή: Είχε 4 υιούς και 1 κόρη.
- 26) Μαρκούλα Μιζάν ή Τέλια: Ήταν παντρεμένη στο Βόλο με κάποιον Ζακάρο.
- 27) Μεγήρ Βιδάλ: Είχε 4 υιούς και 1 κόρη.
- 28) Δανίδ Χατζής. Ήταν παντοπώλης και είχε 3 υιούς.
- 29) Τσάκος Χατζής. Ήτο κρεοπώλης.
- 30) Γαμπρός του Τσάκου Χατζή. Ήταν διερμηνεύς των Ιταλών κατά την κατοχή.
- 31) Αχάμ Δανίδ. Είχε 3 υιούς.
- 32) Οικογένεια Χατζή (Μουστοκλής): Είχε 1 υιό και 1 κόρη.
- 33) Ισαάκ Βαρούχ: Είχε 2 υιούς και 2 κόρες. Ο ένας υιός ήτο στην Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών ως Σαμάς.
- 34) Λούλα Σαλώμ: Ανδρόγυνο.
- 35) Ηλίας Γαλιός: Είχε 2 υιούς.
- 36) Γαβριήλ Σαμπάς: Είχε 2 υιούς και 1 κόρη.
- 37) Μπέσος Σαμπάς.
- 38) Ιάκωβος Σαμπάς.
- 39) Αβραάμ Σαμπάς.
- 40) Ιεσούλα Σαμπάς.
- 41) Μεναχέμ Ζακάρο.
- 42) Ιεσούα Ζακάρο.
- 43) Ο Ζακάρο είχε γαμβρόν τον Σάμη Γκανή.
- 44) Μωΐσης Σούσης: Είχε 2 κόρες και 1 υιόν. Σήμερα, ο υιός βρίσκεται στο Ισραήλ και η κόρη στην Αμερική.
- 45) Ιωσήφ Ελιέξερ: Είχε μία κόρη και έναν υιό.
- 46) Βίκτωρ Ελιέξερ.
- 47) Σολομών Χατζής. Έκανε δωρεά μία οικία στην Ι.Κ. Αθηνών.
- 48) Χήρα αδελφή του Βαρούχ Σαμπεθάι.
- 49) Περονούλα: Έφυγε για την Αμερική με 2 αγόρια. Ο σύζυγός της ήταν υπάλληλος στο κατάστημα του Γαβριέλ Μπέσο Σαμπά.

- 50) Εφραΐμ Ίζης: Είχε 2 παιδιά που είναι στο Ισραήλ.
- 51) Οικογένεια Μιζάν.
- 52) Ιωσήφ Μιζάν.
- 53) Μωΐσης Μιζάν.
- 54) Γιουσούλας Μιζάν.
- 55) Σαούλ Μιζάν.
- 56) Μιοχάς Μάτσας: Είχε έναν υιό και μία κόρη.
- 57) Ραφαήλ Ιωχανάς. Είχε 2 κόρες.
- 58) Μωΐσης Ιερεμίας.
- 59) Χήρα Βιτάλη: Ένα υιό.
- 60) Χήρα Σαλώμ.
- 61) Ισαάκ Σαμπάς.
- 62) Ηλίας Σαμπάς.
- 63) Οικογένεια Μιωνή.
- 64) Δανίδ Ίζης, γαμπρός του Μιωνή.
- 65) Ραφαήλ Δέντες: Είχε δύο υιούς και μία κόρη.
- 66) Ισαάκ Σούσης ή Νταβαριάς. Είχε 3 κόρες.
- 67) Μιχαήλ Δέντης: Είχε ένα υιό και 2 κόρες.
- 68) Ηλίας και σύζυγος. Παλούσε σε πρακτορείο εφημερίδων.
- 69) Οικογένεια Ρεβή. Είχε δύο αγόρια.
- 70) Οικογένεια Τσαρού.
- 71) Οικογένεια Χαΐμ Δανιήλ.
- 72) Οικογένεια Σολομών Χατζή.
- 73) Οικογένεια χήρας Ρίκο: Είχε έναν υιό και μία κόρη.
- 74) Δαν. Ιωχανάς.
- 75) Ιακώβ Γκανής.
- 76) Ηλίας Γκανής.
- 77) Ιερεμίας, Γαμβρός Ραχαμίμ Δέντη.
- 78) Χήρα Σάνδρα Μιωνή. Είχε έναν υιό και μία κόρη.
- 79) Οικογένεια Τσέφα.
- 80) Ιεσούα Ιεσοού.
- 81) Χήρα Ναχαμούλη. Είχε 2 κόρες.
- 82) Οικογένεια Ιακώβ Ιερεμία.
- 83) Αβραάμ Ιερεμία.
- 84) Οικογένεια Αβεσαλώμ Ζακάρο, με τον πεθερό και την πεθερά του.
- 85) Η αδελφή του Ιεσοού με τον γαμβρόν του είχε κατάστημα στην Αμφιλοχία.
- 86) Μία οικογένεια είχε ψιλικά. Άλλη οικογένεια έμενε κοντά στο Καάλ δίπλα από την Τεβιλά.
- 87) Οικογένεια Κονέ: Έφυγαν.
- 88) Λεών Ναχαμούλη.
- 89) Αδελφοί Βιτάλ. Πήγαν στο Βόλο.
- 90) Ζακάρο.
- 91) Αβραάμ Σέμος.

(Για την Ισραηλιτική Κοινότητα της 'Αρτας έχουν δημοσιευθεί άρθρα και πληροφορίες στα τεύχη 51/13, 54/6, 63, 68/36 και 75/7 του περιοδικού "Χρονικά").

13^η ΟΜΑΔΑ ΠΡΟΣΚΟΠΩΝ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ 'ΜΑΚΚΑΒΑΙΩΝ' ΑΘΗΝΩΝ (1928-1951)

Μετακομιδή και εναπόθεση της
καρδιάς του Βαρώνου
Κουμπεντέν, στην Ολυμπία,
παρουσία του τότε Διαδόχου
Βασιλέως Παύλου Α'
Διακρίνεται, μεταξύ άλλων, ο
κ. Ν. Βιτάλ

ΑΙΕΝ ΑΡΙΣΤΕΥΕΙΝ

Η ίδρυση της 13ης Προσκοπικής Ομάδας Ισραηλιτών "Μακκαβαίων" Αθηνών, οφείλεται σε τρεις Έλληνες, Ισραηλίτες το θρήσκευμα, ένθερμους υποστηρικτές της προσκοπικής ιδέας.

Ο επι χρόνια [1906-1931] Αρχιραββίνος Αθηνών Ιωσήφ ντε Τσάβες, συνέλαβε τό 1928 την ιδέα της ιδρύσεως μιας προσκοπικής ομάδας Ισραηλιτοπαίδων, μέσα στα πλαίσια του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων. Η ιδέα αυτή συζητήθηκε τότε μεταξύ του Αρχιραββίνου, του γιού του Γκεβερούλ ντε Τσάβες και του Δαβίδ Μ. Σκινεζέ, διαπιστώθηκε όμως ότι η ίδρυση της ομάδας δεν ήταν δυνατή εξ αιτίας της ελλείψεως καταλλήλων στελεχών. Γιά το λόγο αυτό, η ίδρυση αναβλήθηκε μέχρι να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις που θα την επέτρεπαν.

Πέντε περίπου χρόνια αργότερα, τον Μάρτιο του 1933, οι Δαβίδ Μ. Σκινεζές και ο Γκεβερούλ ντε Τσάβες, αποφάσισαν να ξαναπροσπαθήσουν ώστε η ίδρυση της προσκοπικής ομάδας να γίνει πραγματικότητα. Αφού έγιναν οι κατάλληλες ενέργειες, η ίδρυση εγκρίθηκε από το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων, το οποίο διόρισε Αρχηγό της ομάδας τον Δαβίδ Μ. Σκινεζέ και προσωρινό βοηθό του τον Γκεβερούλ ντε Τσάβες. Η έγκριση του ΣΕΠ περιλάμβανε ακόμη τον αριθμό της ομάδας [13η], την ονομασία της, "Ισραηλιτών Προσκόπων Μακκαβαίων" και τέλος το δικαίωμα της έπαρσης της ελληνικής και της εβραϊκής σημαίας.

Εκτοτε, η Προσκοπική Ομάδα πήρε μέρος σε πλήθος εκδρομών και εκδηλώσεων προσκοπικού ενδιαφέροντος. Όπως αναφέρεται στο Ημερολόγιο της Ομάδας, ο ζήλος, η δουλειά, η εκπαίδευση των παιδιών και η γρήγορη απόκτηση προσκοπικών γνώσεων είχαν ως αποτέλεσμα την παρουσίαση

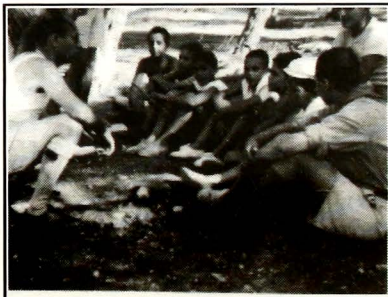
15 προσκόπων στο μικρό χρονικό διάστημα των τριών μηνών από την ίδρυσή της. Στο διάστημα αυτό, ο υπαρχηγός της Ομάδας, Ενωμοτάρχης τότε Ιωσήφ Ν. Κοέν που ανήκε στη 15η Ομάδα Αθηνών, προστέθηκε στην 13η Ομάδα και αποτέλεσε έκτοτε μόνιμο μέλος της.

Η 13η Ομάδα στεγάστηκε σε χώρο του 18ου Δημοτικού Εβραϊκού Σχολείου Αθηνών, όπου και έγινε η πρώτη ορχήστρα προσκόπων στις 23 Ιουλίου του 1933. Την ίδια μέρα δόθηκαν και τα πτυχία στους πρώτους 15 προσκόπους της ομάδας.

Το 1934, τα μέλη της 13ης Ομάδας, εκτός από τα θεωρητικά προσκοπικά μαθήματα, έκαναν και πρακτική εφαρμογή κατά τη διάρκεια εκδρομών στη Βούλα Αττικής, στην Κόρινθο και στη Χαλκίδα, όπου εξασκήθηκαν στις κατασβέσεις πυρκαγιών, την οργάνωση κατασκηνώσεων, κ. α. Αντιγράφουμε χαρακτηριστικό απόσπασμα από το Ημερολόγιο της Ομάδας: "Εις μίαν γενική εκδρομή όλων των προσκόπων της

περιφέρειας Αθηνών εις Καλογριζέα, η Ομάς έλαβε μέρος κι αυτή, κατασκήνωσε με όλο το υλικόν της όπως οι άλλες. Μετά την έπαρση της Ελληνικής και της Εβραϊκής σημαίας, μας επιθεώρησε ο γενικός Αρχηγός των Προσκόπων ο τότε Διάδοχος και σήμερον Βασιλεύς Παύλος Α'. Όταν δε η Α. Μ. έφθασεν εις τον τόπον της κατασκηνώσεώς μας με ενθουσιασμό συνεχάρη τον Αρχηγό λέγοντας: "Είμαι πολύ ευτυχής που βλέπω με χαρά μιά προσκοπική ομάδα Ισραηλιτών εις το πλαίσιον του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων" αφού ήδη είχε παρατηρήσει την Εβραϊκήν Σημαίαν".

Τον ίδιο χρόνο, η Ομάδα πήρε μέρος στη Γενική συγκέντρωση των Προσκόπων Μακκαβαίων της Ελλάδος, στην "Μακκαβιάδα" της Θεσσαλονίκης, η οποία διήρκεσε δέκα

Συγκέντρωση της ομάδας σε κατασκήνωση, 1.8.1948.

ημέρες. Εκεί η 9μελής αντιπροσωπεία της Ομάδας, με επικεφαλής τον Αρχηγό Δαβίδ Μ. Σκινεζέ κατέθεσε στεφάνι στο Μνημείο των Πεσόντων.

Το 1935 προστέθηκαν στην 13η Ομάδα τρεις ακόμη πρόσκοποι, οι αδελφοί Ιωσήφ και Βίκτωρ Μπέν-Σουσάν από το Βόλο και ο Νούλη Βιτάλ από την Πάτρα, ο οποίος, λόγω των προσκοπικών του γνώσεων, ανέλαβε το δεύτερο τμήμα της ομάδας με τον βαθμό του Υπαρχηγού που του απένειμε το ΣΕΠ. Την εποχή αυτή η Ομάδα είχε 30 μέλη, με Αρχηγό τον Δαβίδ Σκινεζέ, υπαρχηγούς τους Νούλη Βιτάλ και Ιωσήφ Κοέν και τρεις Ενωμοτάρχες, τους Ιωσήφ Μπέν-Σουσάν, Εμπερτ Αλχανάτη και Γκεβερούλ ντε Τσάβες. Τη χρονιά αυτή η Ομάδα πραγματοποίησε εκδρομή στην Πάτρα.

Στις 12 Ιουλίου του 1936 προστέθηκαν και νέα μέλη στη 13η Ομάδα και την ίδια μέρα έδωσαν την προσκοπική τους υπόσχεση. Στην τελετή παραβρέθηκαν ο Σοφολογιώτατος Ραββίνος Αθηνών Ηλίας Μπαρτζιάι, ο Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών Ζαχαρίας Βιτάλ, ο αντιπρόεδρος Κανάρης Κωνσταντίνης, οι Πρόεδροι των Σιωνιστικών Σωματείων, Ο Διευθυντής του περιοδικού "Η Φωνή του Ισραήλ" Ραφαήλ Κωνσταντίνης, τα μέλη της Επιτροπής Ομάδος και οι γονείς και κηδεμόνες των προσκόπων. Γιά την καλύτερη εκπαίδευση των προσκόπων, έγιναν μέσα στο 1936 αρκετές κατασκηνώσεις και ημερήσιες, διήμερες και νυκτερινές εκδρομές στην Αγία Παρασκευή Αττικής.

Το 1937, διοργανώθηκαν εκδρομές και κατασκηνώσεις στα χωριά του Πηλίου, στο Βόλο, στην Πεντέλη, στο Μαράθωνα, στο Σούνιο, στην Κηφισιά, στην Καλογρέζα, στη Σαλαμίνα, στον Πόρο και στο Πέραμα. Την χρονιά αυτή η Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, αναγνωρίζοντας το έργο της 13ης Ομάδας, την ενίσχυσε ηθικά και υλικά.

Περί τα τέλη του 1938, το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων διαλύθηκε, μετά από απόφαση της κυβερνήσεως Μεταξά και έτσι η 13η Ομάδα αναγκάστηκε εκ των πραγμάτων να παραδώσει το υλικό της στην Εθνική Οργάνωση Νεολαίας [ΕΟΝ]. Τα μοναδικά υπάρχοντα της Ομάδας που παρέμειναν στην κατοχή των μελών της ήταν οι δύο σημαίες : η ελληνική και η εβραϊκή. Έτσι η Ομάδα διαλύθηκε επίσημα, αλλά τα μέλη της δεν έπαψαν ποτέ να συνδέονται με την προσκοπική υπόσχεση.

Στο διάστημα μεταξύ 1938 και 1945, έλαβαν χώρα ο Ιταλογερμανικός πόλεμος, η Γερμανική Κατοχή, ο άγριος διωγμός των Εβραίων και η πλήρης διάλυση όλων των προσκοπικών ομάδων.

Παρά την Κατοχή, τα μέλη της 13ης Ομάδας άρχισαν σιγά σιγά να συγκεντρώνονται σε διάφορα μέρη της πόλης. Συναντήθηκαν πολλές φορές στο Αλσύλιο του Θησείου, αλλά λόγω του διωγμού των Εβραίων, κρίθηκε σκόπιμο να διακοπούν οι συγκεντρώσεις αυτές μέχρι την Απελευθέρωση. Αρκετά μέλη της Ομάδας γράφτηκαν στο Σταθμό Α' Βοηθειών του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, όπου εφοίτησαν και υπηρέτησαν αργότερα ως εθελοντές νοσοκόμοι-τραυματιοφορείς. Μερικοί από αυτούς, ήταν οι Μωυσής και Ιάκωβος Νώε Γεσουρούμ, ο Εμπερτ Σ. Αλχανάτης, ο Γκεβερούλ ντε Τσάβες, ο Α. Μεουχάς και ο Σ. Βαλεσαΐν.

Τόν Οκτώβριο του 1944, τα στρατεύματα κατοχής έφυγαν από την τότε Ελλάδα και τα στελέχη της Ομάδας άρχισαν τις διαδικασίες για την επανίδρυσή της, η οποία έγινε ουσιαστικά το 1945, όταν το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων όρισε Αρχηγό της 13ης Ομάδας τον Νούλη Βιτάλ και Υπαρχηγούς τους Σόλωνα Ι. Κομίδη και Μίμη Μ. Σαρφατί. Λίγο αργότερα, ο αρχηγός της Ομάδας Νούλης Βιτάλ αναγκάστηκε να αποχωρήσει λόγω των στρατιωτικών του υποχρεώσεων και η

Στο προαύλιο του 18ου Δημοτικού Εβραϊκού Σχολείου μετά την απονομή πτυχίων στα μέλη της ομάδας. Αθήνα, 23.7.1933.

αρχηγία ανατέθηκε στον Μποτιτόν, ο οποίος όμως άφησε και αυτός την αρχηγία, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα η Ομάδα να διαλυθεί το 1947.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου 1947, ο εκ των ιδρυτών της 13ης Ομάδας μελέτησε τις πιθανότητες επανασυστάσεώς της μεταξύ των παιδιών της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, τόσο από πλευράς χώρου για τις δραστηριότητες της Ομάδας, όσο και από πλευράς προσκοπικού πνεύματος. Αφού εξέτασε από κάθε άποψη το χώρο της πρώτης Παιδικής Κατασκήνωσης στον Κοκκιναρά της Κηφισιάς, αποφάσισε να επανδρώσει την Ομάδα με έξι μόνο μέλη.

Μέσα σε διάστημα τριών μηνών συνεχούς εκπαίδευσης, τα παιδιά αυτά έδωσαν την προσκοπική υπόσχεση, ενώ εγγράφηκαν και νέα μέλη πυκνώνοντας έτσι τις τάξεις της Ομάδας. Η Σιωνιστική Ομοσπονδία Ελλάδος, βλέποντας την τόσο μεγάλη και αξιοθαύμαστη αυτή προσπάθεια, θέλησε να βοηθήσει την Ομάδα και της παρεχώρησε ένα χώρο επι της οδού Περιανδρου 3. Η στέγη αυτή χρησιμοποιήθηκε για μικρό χρονικό διάστημα λόγω ακαταλληλότητας, κι έτσι η Ομάδα βρέθηκε για άλλη μιά φορά χωρίς την απαραίτητη Προσκοπική Λέσχη. Στη συνέχεια, και μετά απο παραχώρηση της Κοινότητας Αθηνών, η Ομάδα μεταφέρθηκε σε χώρο του Παιδικού Κέντρου, στην οδό Μελιδιών 8, στο Θησείο.

Η όλη προσπάθεια για την πρόοδο της Ομάδας βρήκε ιδιαίτερη υποστήριξη από τους κ. Γκόλντφαρμπ διευθυντή της Τζόιντ, την διδα Μπέλλα Μαζούρ υποδιευθύντρια της Τζόιντ, την Επιτροπή Περιθάλψεως της Κοινότητας Αθηνών και όλο το προσωπικό της Τζόιντ.

Το 1948 και συγκεκριμένα στις 2 Νοεμβρίου, η Ομάδα πήρε μέρος στον έρανο του Ελληνικού Στρατού.

Το Παιδικό Κέντρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών εγκαινιάστηκε στις 2 Ιανουαρίου του 1949, επ ευκαιρία της γιορτής του Χανουκά, και την ίδια μέρα έγιναν τα εγκαίνια της Προσκοπικής Λέσχης της 13ης Ομάδας.

Στη διάρκεια αυτού του χρόνου, η Ομάδα πήρε μέρος σε πλήθος εκδηλώσεων εθνικού και θρησκευτικού χαρακτήρα. Επίσης το 1949, η 13η Ομάδα Προσκόπων συνέστησε "Συμβούλιο Τιμής" το οποίο κατά την συνεδρίασή του της 10 Απριλίου, αποφάσισε την τεχνική εξέταση των Προσκόπων, ώστε να πάρουν τα πτυχία Β Τάξεως και να αναλάβουν την δενδροφύτευση στον Παράδεισο Αμαρουσίου καθώς και στο νέο τότε Εβραϊκό Νεκροταφείο στην Κοκκινιά.

Στις 30 Απριλίου του ίδιου χρόνου, η δύναμη της Ομάδας αποτελείτο από 25 άτομα και συγκεκριμένα από τον επίτιμο Αρχηγό της Ομάδας Νούλη Βιτάλ, τον Αρχηγό και ιδρυτή της Γκεβερούλ Ντε Τσάβες, τους δύο υπαρχηγούντες Ραφαήλ Μωϊσή, και Ιάκωβο Φριζή, τους Μωυσή Α. Γκατένιο, Ραφαήλ Δ. Ναχμία, Ιεσουνά Η. Μπακόλα και 18 προσκόπους. Από τότε και μέχρι το 1951, η 13η Προσκοπική Ομάδα πήρε μέρος σε πλήθος προσκοπικών, εορταστικών και κοινωνικών εκδηλώσεων, έδωσε το παρόν σε όλες σχεδόν τις εκδηλώσεις του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων καθώς και σε αυτές της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών.

Τό έργο της 13ης Ομάδας Προσκόπων Ισραηλιτών "Μακ-

Όλη η ομάδα σε εκδρομή στην Πεντέλη, το 1937.

καβαίων" Αθηνών, η κατάρτιση των στελεχών της, οι αρμονικές της σχέσεις με τις άλλες προσκοπικές ομάδες και τέλος η εν γένει δραστηριότητά της απέδειξαν ότι ο μικρός αυτός πυρήνας υπήρξε και δεν θα παύσει να είναι λαμπρό παράδειγμα καλής συνεργασίας και αγάπης προς τον Προσκοπισμό και τις πανανθρώπινες αξίες που αυτός προσβενει.

[Στοιχεία από το Ημερολόγιο της Ομάδας]

Αναμνήσεις του κ. Ιω. - Ν. Βιτάλ.

Ο κ. Ιωάννης-Νούλης Βιτάλ, ο οποίος διετέλεσε Αρχηγός της 13ης Ομάδας Προσκόπων Αθηνών, έστειλε στα "Χρονικά" το παρακάτω σημείωμα:

Η 13η Ομάδα Προσκόπων Αθηνών, προσέφερε πράγματι καλές υπηρεσίες στα παιδιά της Κοινότητάς μας τότε, από την ίδρυσή της προπολεμικά, αλλά και μετά τον πόλεμο, μέσα πάντα στα όρια της προσκοπικής ιδέας και του Κανονισμού του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων.

Μεταπολεμικά πολλοί εξ ημών των βαθμοφόρων, λόγω των ειδικών μας γνώσεων, προσφέραμε τις καλές μας υπηρεσίες σε άλλες δραστηριότητες, λόγω των αναγκών της εποχής, δια τους Ισραηλίτες της Ελλάδος. Ειδικά στα προγράμματα παιδιών και νέων, έλαβα με μέρος πολλοί εξ ημών: Αχσαρά, παιδικές εξοχές, Παιδικό Κέντρο και Εβραϊκή Νεολαία Αθηνών. Με το πλήρωμα του χρόνου, ενδιαφερεθήκαμε για όλες τις Κοινοτικές δραστηριότητες όπως και στη διοίκηση της Κοινότητας και των Εβραϊκών Οργανισμών, πιστοί στο προσκοπικό ιδεώδες του "ΥΠΗΡΕΤΕΙΝ"

Τα Κοινοτικά μας ενδιαφέροντα βρήκαν την έκφραση των ιδεωδών μας και η προσκοπική μας εκπαίδευση και πρακτική μας βοήθησαν στην πιστή και επιτυχή εξάσκηση των καθηκόντων μας, σε όλα τα επίπεδα και τις θέσεις που αναλάβαμε.

Το Ημερολόγιο της Ομάδας, αρκετά πιστό, είναι λιτό στην αφήγησή του. Εύγε στον Γκεβερούλ που το διεφύλαξε κι ας είναι αυτό το σημείωμά σας στα "Χρονικά" ως οφειλόμενο μνημόσυνο στη μνήμη ενός άξιου προσκόπου και ενός πολύ καλού ανθρώπου, μέλους μιας καλής οικογένειας της Κοινότητας Αθηνών."

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)